

NEFORMALNO OBRAZOVANJE U EVROPI

Korak ka prepoznavanju neformalnog obrazovanja u SCG

Urednik

Darko Marković

Autori

Darko Marković

Lin Čizolm

Peter Lauricen

Mark Tejlor

Marija Gajić

Biljana Lajović

Tatiana Glišić

Adriana Resulbegović

Ivana Ćirković

Vladimir Kozbašić

Danijela Jović

Jelena Ranković

Nikolas Padison

Sonja Čandek

Prevod sa engleskog

Sanja Marković

Aleksandra Vidanović

Marko Pejović

Radmila Petković

Lektura i korektura

Jelena Milentijević

Radmila Petković

Korice

Tamara Marković

Tehnička obrada i priprema za štampu

Tamara Marković

Za izdavača

Darko Marković

Izdaje

Grupa «Hajde da...»

Resavska 21, 11000 Beograd

Srbija i Crna Gora

www.hajdeda.org.yu

Štampanje knjige omogućeno

donacijom Fonda za

evropske integracije,

sredstvima Evropske unije

uz realizaciju

Evropske agencije za

rekonstrukciju i

Evropskog pokreta u Srbiji.

Štampa

Excelsior, Beograd

Tiraž

1000 primeraka

NEFORMALNO OBRAZOVANJE U EVROPI

Korak ka prepoznavanju neformalnog obrazovanja u SCG



Beograd, 2005.

Predgovor	7
Darko Marković <i>Šta je neformalno u neformalnom obrazovanju</i>	10
Lin Čizolm <i>Neformalno obrazovanje i učenje u evropskoj teoriji i praksi: napokon prepoznavanje?.....</i>	14
Intervju sa Peterom Lauricenom <i>Prepoznavanje neformalnog obrazovanja u Evropi</i>	22
Mark Tejlor <i>Prepoznavanje omladinskog rada i omladinskih radnika/lidera; primeri i modeli prepoznavanja</i>	25
Marija Gajić <i>Kvalitet u neformalnom obrazovanju</i>	28
Biljana Lajović, Tatiana Glišić <i>VET i neformalno obrazovanje- mogućnost mladih za zapošljavanje u Srbiji</i>	36
Adriana Resulbegović <i>Nacionalni plan akcije za mlade u Crnoj Gori i neformalno obrazovanje</i>	41
Ivana Ćirković, Vladimir Kozbašić, Danijela Jović <i>Uloga neformalnog obrazovanja u procesu kreiranja politike za mlade u Srbiji</i>	43
Jelena Ranković <i>Neformalno obrazovanje kao alatka za postizanje društvenih promena</i>	49
Nikolas Padison <i>Težnja ka formalnom prepoznavanju omladinskog rada u Srbiji i Crnoj Gori</i>	55
Sonja Čandek <i>Neformalno obrazovanje u Sloveniji - prepoznavanje neformalnog obrazovanja i zapošljavanje mladih</i>	63
O Grupi “ Hajde da...”	71

Predgovor

Iz (pomalo ličnog) ugla urednika

U nedavnom pokušaju da intervjuišemo naše sugrađane na temu „Šta je neformalno obrazovanje?“, neki od odgovora koje smo dobili bili su: „To je nešto neregularno“; „To je nešto zabranjeno“; „To je ono kada kupiš diplomu“; „To je nešto preko veze – tj. upis preko veze“; „To je nešto što nije obučeno, gde nema neke obuke“...

Iako sam već desetak godina intezivno uključen u neformalno obrazovanje, u početku kao učesnik različitih obrazovnih programa, a potom i kao trener, još uvek imam velikih poteškoća da ljudima iz „spoljnog sveta“, počevši od sopstvenih roditelja, prijatelja, poznanika objasnim šta je to čime se ja u stvari bavim. Posle više takvih pokušaja, u najboljem slučaju dobio bih odgovor: „Pa ti si, onda neki učitelj“, a u većini slučajeva samo zbunjene poglede tipa „o čemu mi on to sada priča“. „Ne nisam učitelj“, kažem im ja, „ ali eto, radim neke obrazovne stvari sa grupama u kojima ljudi mogu da nauče mnogo toga o sebi, steknu neka nova znanja, korisne veštine...pomažem ljudima da uče na zanimljiv i efikasan način...“. Ipak, ne ide. Nevidljiva, neprepoznata profesija.

Druga zanimljiva situacija iz života bio je trenutak kada sam, nakon više godina honorarnog rada, odlučio da se prijavim na evidenciju Nacionalne službe za zapošljavanje. Prilikom otvaranja radne knjižice, svojevrsnog formalnog dokaza o onome šta znam i umem, na šaleterskom prozoru opštine videh fotokopirani A4 papir sa podvučenom rečenicom: „Nikakvi kursevi i edukacije van škorskog sistema ne mogu biti upisani u radnu knjižicu“. Konačan ishod je taj da se u mojoj „ličnoj karti za tržište rada“ vidi samo diploma završene škole, kao da prethodnih desetak godina ništa nisam radio i učio van škole... Samo prazan dokument u kome se ne vidi ništa od čitavog bogatstva različitih treninga, seminara, kurseva koje sam proteklih godina pohađao, ništa od mojih razvijenih organizacionih sposobnosti, komunikacijskih veština, velikog iskustva u timskom radu, rada sa internacionalnim grupama... Možete zamisliti koliko je pogrešna slika koju bi neki poslodavac mogao o meni kao potencijalnom zaposlenom, da stekne samo na osnovu ovog dokumenta!

Kada razmislite malo o svojim iskustvima, znanjima, veštinama, sposobnostima – da li mislite da su i neke vaše kompetencije ostale nevidljive, neprepoznate?

Godine ovakakve nevidljivosti i povremene frustracije su prolazile, dok na nekom evropskom treningu prvi put nisam čuo za termin “neformalno obrazovanje“... U početku šok, ispipavanje terena, a onda shvatih da ono čime se inače u životu

bavim – ima svoje ime. Prvi korak ka prepoznavanju! Dobar osećaj. Ali, kao što ste mogli da vidite na samom početku ovog članka, u trenutku u kome nastaje ova publikacija, čak i sam termin „neformalno obrazovanje” još uvek je nedovoljno poznat, kako u stručnoj tako i u široj javnosti u našoj zemlji.

Istovremeno, savremeni tokovi u Evropi u sferi obrazovanja snažno promovišu „učenje tokom čitavog života” (eng. lifelong learning), ali i „učenje u različitim životnim kontekstima” (eng. life-wide learning). Ambiciozni strateški cilj Evropske unije u ovoj oblasti, postavljen u Lisabonu 2000.godine, jeste da Evropa do 2010. postane „najdinamičnija i najkompetentivnija ekonomija zasnovana na znanju” ili jednostavnije rečeno – da se približi idealu „Evrope znanja”. Treba ohrabriti ljude, kako mlade tako i one starije, da koriste prilike za sopstveno učenje i usavršavanje, kako u školskom kontekstu tako i van njega. Svako učenje koje vodi povećanju zaposlenosti, ličnom razvoju i aktivnijem stavu u društvu, razumevanju savremenih evropskih vrednosti, treba vrednovati i uvažiti. U ovom kontekstu neformalno obrazovanje, zahvaljujući svojoj fleksibilnosti i mogućnosti da odgovori na brze i intenzivne promene „Evrope koja raste” igra važnu ulogu. Poslednjih godina doneto je više političkih i pedagoških strategija u pravcu prepoznavanja i validacije neformalnog obrazovanja/učenja, kako u okviru Evropske unije tako i u okviru Saveta Evrope, kao i u saradnji ove dve velike evropske institucije.

Projekat „Neformalno obrazovanje u Evropi”, čiji je ova publikacija integralni deo, ima za cilj da informiše i promoviše ove savremene evropske tokove u sferi neformalnog obrazovanja, kao i da podstakne proces traganja za konkretnim koracima koje bismo i mi, u našoj zemlji, mogli da preduzmemo. Ova publikacija je samo podrška čitavom nizu trening-seminara koje će Grupa „Hajde da...” organizovati tokom jeseni 2005. Ipak, nadamo se da pruža mogućnost čak i onima koji nisu učestvovali na samim seminarima da saznaju više o savremenim evropskim razmišljanjima, ali i ukaže na niz već postojećih inicijativa u ovoj oblasti u Srbiji i Crnoj Gori.

Sama publikacija nastala je kao zajednički „proizvod”, kako domaćih tako i inostranih autora, kako praktičara tako i istraživača i onih, zaduženih za donošenje političkih i strateških odluka (eng. policy makers).

Prvih pet članaka postavljaju okvire za definisanje samog pojma neformalnog obrazovanja i za razumevanje aktuelnih evropskih (političkih i praktičnih) trendova u ovoj oblasti. U njima možete otkriti koje su prednosti prepoznavanja neformalnog obrazovanja, kao i koja konkretna sredstava (mehanizmi) za njegovo prepoznavanje postoje. Jedan od članaka ukazuje i na „drugu stranu medalje” inicijative za prepoznavanje neformalnog obrazovanja – razvoj i osiguranje kvaliteta u neformalno-obrazovnim aktivnostima.

Sledećih pet članaka više su posvećeni situaciji u našoj zemlji. U prva tri članka pronaći ćete informacije o nekim već postojećim političkim inicijativama i kretanjima, relevantnim za prepoznavanje neformalnog obrazovanja – počevši od Strategije stručnog obrazovanja i usavršavanja, do razvoja politike za mlade. Dok se drugi članci iz ove grupe bave prvenstveno „socijalnim aspektom“ neformalnog obrazovanja sa mladima – njegovim društvenim značajem u promociji demokratskih vrednosti, interkulturalnog razumevanja i prevencije nasilnog pristupa konfliktima. Takođe, ovde možete saznati i o zanimljivoj inicijativi Forum SYD Balkan za formalnim prepoznavanjem omladinskog rada u SCG.

Poslednji članak predstavlja zanimljivo iskustvo iz slovenačke realnosti, u kojoj neformalno obrazovanje, kao i kod nas, teži boljem prepoznavanju, mada već sada igra značajnu ulogu u zapošljavanju mladih. Članak ukazuje na niz primera dobre prakse, kao i na mogućnosti koje nam pružaju različiti evropski programi.

Na kraju ovog predgovora pozivamo vas da se uključite u inicijativu Grupe „Hajde da...“ za prepoznavanje neformalnog obrazovanja u Srbiji i Crnoj Gori. Više informacija o samom projektu i mogućnostima za učešće možete pronaći na našoj internet stranici – www.hajdeda.org.yu/nfo

Urednik

Darko Marković

Šta je neformalno u neformalnom obrazovanju?

O učenju tokom čitavog života... ili „širog“ života

Čovek se uči dok je živ- stara je izreka koja nam govori nekoliko stvari:

- da koncept „celoživotnog učenja“ (*eng. lifelong learning*) i nije toliko nova ideja
- da nije reč o nečemu što smo uvezli iz savremene Evrope, a sada pokušavamo da primenimo u našoj realnosti
- i konačno, da u svakom čoveku postoje kapaciteti za učenje i razvoj tokom čitavog života.

Ono što je novo u svemu ovome je samo veći podsticaj (politički i obrazovni) za stavljanje ovog principa „u funkciju“ osnovnog temelja za izgradnju, kako „kulture učenja“, tako i „Evrope znanja“. Ambiciozni planovi Evropske unije da do 2010. godine postane „društvo zasnovano na znanju“, već su pretočeni u konkretne akcije koje se „osećaju“ i u našoj zemlji. Tako će, na primer, većina osnovnih principa Bolonjske deklaracije biti utkana u novi Zakon o univerzitetu, a procesi započeti u Brižu i Kopenhagenu u oblasti stručnog obrazovanja već se reflektuju na našu Strategiju stručnog obrazovanja i usavršavnaja. U javnosti se sve više pominje „učenje tokom čitavog života“, kako u oblasti obrazovanja odraslih, tako i u oblasti rada sa mladima.

Istovremeno, termin koji se pojavljuje u različitim dokumentima Evropske unije je i „učenje u različitim životnim kontekstima“ (*eng. life-wide learning*) koji ukazuje na tri osnovne forme edukacije u savremnom društvu:

1. formalno obrazovanje
2. informalno obrazovanje
3. neformalno obrazovanje

Pod **formalnim obrazovanjem** (*eng. formal education*) podrazumevaju se obrazovni procesi koji se odigravaju unutar formalno-obrazovnog sistema, hijerarhijski strukturisanog (od osnovnih škola do fakulteta), koji u svom krajnjem ishodu vode sticanju određenih zvanja i diploma.

Informalno obrazovanje (*eng. informal education*) podrzumeva različite, uglavnom individualne, obrazovne aktivnosti samoinicirane od strane osobe koja uči ili spontano sticanje različitih iskustva i znanja tokom života (od učenja kod kuće putem elektronskih medija i interneta, do sticanja različitih znanja u kontaktu sa drugima ljudima u procesu socijalizacije).

Iako se termini neformalno i informalno obrazovanje u većini klasičnih rečnika engleskog jezika tretiraju kao sinonimi, poslednjih godina u obrazovnim krugovima napravljena je značajna razlika u značenju ova dva pojma. Tako na primer, velika većina autora (istraživača i praktičara) bi se danas složila da, kada govorimo o **neformalnom obrazovanju** (*eng. non-formal education*), tada imamo na umu:

- *organizovane i planirane* obrazovne aktivnosti
- koje podstiču *individualno i društveno učenje*
- sticanje *različitih znanja i veština, razvoj stavova i vrednosti*
- koje se dešavaju izvan sistema formalnog obrazovanja
- koje su *komplementarne* formalnom obrazovanju
- u kojima je *učešće dobrovoljno*
- a dizajnirane su i izvedene od strane *obučenih i kompetentnih edukatora*

Neki od tipičnih primera neformalnog obrazovanja su: obrazovne aktivnosti u okviru izviđačkih programa, omladinski kampovi i razmene, dugoročne razmene volontera, različiti treninzi, seminari i kursevi koji mogu za cilj da imaju preventivno razvoj nekih važnih društvenih stavova i vrednosti (kao npr. interkulturalna osetljivost, nenasilna transformacija konflikata, ljudska prava itd.) ili pak sticanje nekih konkretnih znanja i veština (komunikacijske veštine, timski rad, upravljanje projektima, PR i marketing, učenje stranih jezika, osposobljavanje za rad na računaru itd.).

FO-NFO-IFO

Ipak, kako prikazuje slika 1, zone ova tri „sektora“ u obrazovnom prostoru svakoga od nas nisu tako oštro odvojene, tako da postoje brojni slučajevi različitih obrazovnih aktivnosti koje imaju karakteristike dva ili čak sva tri sektora istovremeno. Prisetite se samo koliko ste informalnog obrazovanja (sasvim neplanirano) stekli na školskim odmorima ili u pauzama za kafu tokom treninga. Ili razmislite da li biste recimo kurs jezika izveden van formalnog sistema, ali sa svim karakteristikama stare tradicionalne škole, nazvali neformalnim obrazovanjem? Ili, da li je trening za nastavnike, akreditovan od strane Ministarstva prosvete, a izveden od strane organizacije koja nije u sistemu formalnog obrazovanja, u prostorijama neke škole, formalno ili neformalno obrazovanje?



Slika 1. Međusobni odnos formalnog, informalnog i neformalnog obrazovanja

Specifičnosti neformalnog obrazovanja?

Koje su specifičnosti neformalnog obrazovanja, šta je njegova *differentia specifica* u odnosu na formalno ali i u odnosu na informalno obrazovanje? Iako sam u gornjem delu teksta pomenuo da bi se većina autora složila oko gore pomenutog određenja neformalnog obrazovanja, ovo baš i nije 100% istina! U stvari, jedinstvene i opšteprihvaćene definicije neformalnog obrazovanja nema, a samo sagledavanje specifičnosti neformalnog obrazovanja podseća na staru Sufi priču o ljudima koji su sa povezima preko očiju imali zadatak da opipaju i opišu slona. Oni koji su ga dodirnuli za uho rekoše: „To je lepeza!“, drugi koji dodirnuše surlu uzviknuše: „Slon je kao konopac“, a treći uhativši ga za nogu, pomisliše da je slon u stvari drvo (prema Buldioski et al, 2005). Iskustvo nam govori da ponekada višegodišnja ekspertiza u nekoj oblasti pomalo onemogućava da se od drveta vidi šuma, kao i da je u određivanju stvari koje se tiču obrazovanja veoma važno i samo polazište (političko i interesno) sa koga posmatramo određeni fenomen. Ukratko, da bismo izbegli ne baš korisne argumente o „preteranoj kompleksnosti i neuhvatljivosti pojma“, pitali smo, koga drugog do grupu iskusnih trenera, koje su za njih osnovne odrednice neformalnog obrazovanja? Nakon početnog pokušaja i dobijene liste od čak 23 (!) karaketrstike, lista je konačno sužena na 10 esencijalnih karakteristika neformalnog obrazovanja za ovu grupu (pogledajte sliku 2.).

NFO – TOP 10

1. *dobrovoljno učešće*
2. *lični i profesionalni razvoj*
3. *učenje sa grupom, u grupi i od grupe*
4. *program baziran na potrebama društva i učesnika*
5. *proces učenja je veoma važan*
6. *obučeni i kvalifikovani edukatori*
7. *fleksibilna struktura*
(planovi, program...)
8. *bazirano na demokratskim vrednostima*
(ljudska prava, participacija...)
9. *odeljena odgovornost za rezultate učenja između voditelja i grupe*
10. *osnaživanje učesnika*

Slika 2. Produkt dobijen na Treningu za trenere Grupe „Hajde da...“, jul 2005

U literaturi možete pronaći različita komparativna određenja ove tri forme obrazovanja, koja unose određenu dozu jasnoće, ali, kao što rekoh, u zavisnosti od toga ko ih piše i zašto ih piše, postoji opasnost od stereotipizacije – viđenja sopstvenog sektora kao superiornog i idealnog i/ili isticanja slabosti drugih sektora. Ipak, čini se da je vreme ušančenih podela u sferi obrazovanja prošlo (ili barem polako prolazi), te da je vreme da konačno svi obrazovni sektori počnu da rade zajedno na ostvarenju zajedničkog ideala učenja tokom čitavog života.

Informalnost i formalnost u učenju – koje je tvoje stanovište?

Još jedan zanimljiv pogled na pitanje određenja neformalnog obrazovanja dolazi nam od istraživača sa Univerziteta iz Lidsa (Velika Britanija), koji sve pristupe učenju postavljaju na bipolarnom kontinuumu informalnosti i formalnosti. Istraživači iz ovog Instituta identifikovali su 20 kriterijuma za razlikovanje informalnosti i formalnosti u obrazovnim aktivnostima (za više informacija vidite Colley, H et al, 2003).

Ako na jednom kraju kontinuumu zamislite 100% informalnosti reprezentovano u tipičnoj, potpuno autonomnoj, ne-organizovanoj aktivnosti informalnog učenja, a sa druge strane kontinuumu formalni, visko strukturisani pristup učenju iz tradicionalne *ex-cathedra* nastave, gde biste postavili neformalno obrazovanje? Na sredini? Bliže informalnom delu? Ili bliže formalnom kraju? Koliko bliže? Zašto baš tu? U kojoj meri je Vaše viđenje neformalnog obrazovanja određeno Vašim sopstvenim preferiranim stilom učenja? Ili, pak, vrednostima koje bi neformalno obrazovanje, po Vašem mišljenju, trebalo da promovise?



Koli i saradnici (2003), tvrde da je veoma mali broj situacija učenja koji bi se mogli svrstati u jedan od idealnih tipova. U praksi su elementi formalnosti i neformalnosti prisutni u većini situacija učenja, ako ne i u svim. Drugim rečima, informalnost i neformalnost nisu diskretni, međusobno isključivi tipovi učenja, već predstavljaju samo atribute bilo koje situacije učenja. Zanimljivo, zar ne?

Reference:

Colley, H. et al. (2003): Informality and formality in learning, Learning & skills research centre, London

Buldioski, G. et al (2005): T-kit Osnove treninga, Grupa „Hajde da...“, Beograd

Lin Čizolm

Neformalno obrazovanje i učenje u evropskoj teoriji i praksi: napokon prepoznavanje?

Početkom 2004. godine sačinjen je zajednički radni dokument (Evropska komisija i Savet Evrope, 2004.) koji iznosi jedinstven stav o obrazovanju, treningu i učenju u omladinskom sektoru kao integralnom delu volontarističkih aktivnosti i aktivnosti građanskog društva. Ovaj dokument posebno naglašava validaciju i prepoznavanje neformalnog učenja i teži da izgradi vezu sa evropskom agendom o implementaciji učenja tokom čitavog života, koja je sama deo inicijative Edukacija i trening 2010 pokrenute u okviru Lisabonske strategije¹. Ovo podrazumeva ostvarivanje bližih veza između istraživanja, političkog planiranja i prakse u omladinskom sektoru i formalnog obrazovanja, stručnog obrazovanja i treninga i obrazovanja odraslih i zajednice, kako se jasno ističe u zajedničkom dokumentu:

Sve inicijative u obrazovanju i treningu podvlače sve veću ulogu učenja tokom celog života i učenja u različitim životnim kontekstima. One naglašavaju da učenje mora da obuhvati ceo spektrom formalnog, neformalnog i informalnog učenja u promovisanju samoostvarenja, aktivnog građanstva, socijalne uključenosti i zapošljavanja. Zato zahtevaju bolju validaciju neformalnog i informalnog učenja, pri čemu ističu i potrebu za većim socijalnim i formalnim prepoznavanjem neformalnog i informalnog učenja.

Kako je neformalno obrazovanje i učenje dobilo vodeću ulogu u kreiranju politike i strategije na evropskom nivou, i kako je to novo interesovanje za njih izraženo u aktuelnim aktivnostima u obrazovanju, treningu i ostalim aktivnostima mladih?

Neformalno učenje kao oblast praktičnog delovanja

U savremenom industrijskom društvu, neformalno učenje se, po svojoj definiciji, nalazi van opšteprihvaćenih mera koje se odnose na obrazovanje i obučavanje. Ono se zasniva na određenom setu principa, vrednosti i metoda koji su, generalno gledano, manje rasprostranjeni ili barem ređe postavljeni kao prioriteta, od onih koje plasiraju škole, koledži, univerziteti i institucije za stručno obrazovanje. Sa druge strane, život u savremenom evropskom društvu i ekonomiji sve više

1. Svi relevantni dokumenti dostupni su na sledećim internet stranama: http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/objectives_en.html; http://europa.eu.int/comm/education/policies/III/life/communication/com_en.pdf; http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/doc/ccg_report_october_2003_final_en.pdf. Takođe videti: Chisholm, L. (2004) *Getting to work on lifelong learning: policy, practice and partnership: summary conference report* Kancelarija za zvanične publikacije Evropske zajednice: Luksemburg (takođe na francuskom i nemačkom, u PDF-formatu <http://www.cedefop.eu.int> (deo o publikacijama) ili <http://www.trainingvillage.gr>).

zahteva šire i raznovrsnije profile znanja, veština i sposobnosti – kako u smislu njihovog razvoja tokom celog života tako i u smislu korišćenja njihovih različitih aspekata. Ustanovljeni sistemi i procesi formalnog obrazovanja i obuke teško da mogu da odgovore na sve individualane i društvene potrebe i zahteve, dok je potencijal neformalnog učenja, njegovih metoda i rezultata dugi niz godina bio nedovoljno iskorišćen. Zbog toga su oni koji su koristili mogućnosti neformalnog učenja mogli imati koristi od toga, ali su takodje i mogli misliti da se to na neki način ipak ne smatra „pravim učenjem” sa „pravim” rezultatima.

Evropski programi i aktivnosti mobilnosti i razmene su se od početka devedesetih godina znatno proširili na opšte obrazovanje (škole, univerziteti, koledži), stručnu obuku (škole, koledži i praksa u kompanijama) i celokupni omladinski sektor (omladinski NVO, omladinski klubovi i centri, udruženja za neformalnu edukaciju). Svi oni, samo sa naglaskom na različitim pitanjima, imaju za cilj kako da podrže razvoj sposobnosti tako i da ohrabre veću društvenu i političku participaciju. Kao rezultat, porasle su potrebe za praktičarima u oblasti obrazovanja koji mogu da rade i u neformalnim uslovima, koristeći neformalne metode. Ali, generalno gledano, kako posao koji rade ovi profesionalci nije dovoljno shvaćen van njihovog sopstvenog kruga, veoma je teško „videti” njegovu pravu vrednost i smisao.

Neformalno učenje u evropskoj agendi kreiranja politike

Svi savremeni programi, planovi i inicijative u oblasti obrazovanja i treninga naglašavaju porast značaja učenja tokom celog života i učenja u različitim životnim kontekstima koje, ako je adekvatno sprovedeno, treba da zauzme svoje mesto na integrisan i koherentan način duž celokupnog formalno-neformalno-informalnog kontinuumu.

Neformalno učenje postaje sve relevantnije u društvima baziranim na znanju i ekonomiji, pošto su veštine i sposobnosti koje zahtevaju tržište i aktivna participacija u građanskom društvu upravo one koje baš neformalni sadržaji i metode mogu da razviju. To su one veštine na koje se misli kada se govori o „mekim veštinama” (*eng. soft skills*): socijalne, komunikacijske i interkulturalne kompetencije; sposobnost da se radi u timu i na rešavanju problema; fleksibilnost i otvorenost za promene i inovacije.

Kurikulum i procesi neformalnog obrazovanja mogu fleksibilnije da odgovore na promene u potrebama i zahtevima, jednostavno zbog toga što nisu „ogradjeni” zakonskim i institucionalno postavljenim propisima i odredbama. Životne veštine, socijalno-komunikacijske sposobnosti, tolerancija različitosti i sposobnost za rešavanje problema u okruženju baziranom na timskom radu postaju vodeće oblasti na polju neformalnog obrazovanja koje je oslobođeno preopterećenosti u pogledu sadržaja predmeta, što predstavlja stalni problem školskog kurikuluma. Isto tako je važno da je neformalno obrazovanje u omladinskom sektoru čvrsto

ukorenjeno u posvećenosti demokratskim i društvenim vrednostima, i to se eksplicitno oslikava na cilju i sadržaju mnogih njegovih aktivnosti. Ove vrednosti povratno podržavaju proces obnove evropskog građanskog društva, posebno kroz osnaživanje kritičkog razmišljanja o formi i značaju participacije mladih u demokratskom uređenju i kroz osposobljavanje mladih da pozitivno pristupe kulturnim, etničkim, jezičkim i religijskim različitostima.

U ovom kontekstu podjednako je značajno ponovno otkrivanje radnog mesta (Erat 2004) i porodičnog života (Gerzer-Sass 2005) kao mesta kontinuiranog učenja potpuno uklopljenih u svakodnevno iskustvo. Ova mesta naglašavaju obe dimenzije učenja- i učenje tokom celog života, i učenje u različitim životnim kontekstima- i naglašavaju činjenicu da ni neformalno ni informalno učenje nisu neke posebne novine. Sa druge strane, ovo učenje, ugrađeno u svakodnevno iskustvo, konstitutivna je karakteristika socijalnog života i ljudskog razvoja kroz ceo ljudski vek. U oblasti stručnog obrazovanja i treninga, narastajući interes za korišćenje potencijala neformalnog i informalnog učenja, prosi tiče iz tri osnovne težnje:

- Popuniti praznine u oblasti posedovanja veština, čineći vidljivim znanje i sposobnosti koje ljudi u stvari poseduju, ali su ih usvojili sa prećutnim podrazumevanjem i one zato nisu bile eksplicitno validirana. Povezivanje ljudi i poslova, u tom slučaju, može se vršiti mnogo efikasnije.
- Povećati motivaciju na poslu – eksplicitnim prepoznavanjem onoga što ljudi znaju i mogu da urade, postiže se doživljaj sopstvene vrednosti i ostvaruje se lična i poslovna korist i nagrada. To može dovesti do porasta opšte produktivnosti i povećanja konkurentnosti na tržištu.
- “Negovati organizacije” u kojima se uči i u kojima svi pojedinci i grupe mogu svesno i zajedničkim naporima doprinositi sticanju i korišćenju znanja u kontinuiranom ciklusu inovacija i adaptacija na stalne promene radnog i ekonomskog okruženja.

Jasna razlika između formalnog, neformalnog i informalnog učenja i značaj prepoznavanja različitih tipova učenja i rezultata učenja objašnjeni su u *Memorandumu o učenju tokom čitavog života Evropske komisije* (Evropska komisija, 2000.). Nakon konsultacija koje su usledile, ovim pitanjima je dat prioritet i obrađena su u poglavlju „Vrednovanje učenja” u *Komunikaciji o učenju tokom čitavog života* (Evropska komisija, 2001a). Ovde se naglasak stavlja na potrebu da se razviju instrumenti koji mogu da opišu i, u krajnjem slučaju, evaluiraju znanje, veštine i kompetencije stečene u kontekstu i procesu neformalnog i informalnog učenja. Zatim sledi *Edukacija i trening 2010* koja nastavlja da se zalaže za ovo pitanje na različite načine, kao što su novi Europass (koji kombinuje nekoliko ranijih instrumenata transparentnosti i prepoznavanja i Evropski CV) i sporazum o setu jedinstvenih principa za validaciju neformalnog i informalnog učenja (Savet evropske unije, 2004.). Bela knjiga o omladini (Evropska komisija 2001b) je takođe skrenula posebnu pažnju na važnost neformalnog učenja za mlade, a Partnerski

program Evropske komisije i Saveta Evrope u oblasti Treninga za omladinske radnike je postao jedan od ključnih kanala za upućivanje poziva za prepoznavanje i poboljšavanje kvaliteta neformalnog učenja u omladinskom sektoru².

Direktorat za omladinu i sport Saveta Evrope, sa svoje strane, ne samo da promoviše već i primenjuje u praksi neformalno obrazovanje još od sredine sedamdesetih godina dvadesetog veka³. Njihova Ministarska deklaracija iz 1998. dala je snažnu podršku većem prepoznavanju znanja i veština koje mladi mogu da steknu kroz neformalno obrazovanje, a tri godine kasnije Parlamentarna skupština Saveta Evrope usvojila je preporuku⁴ u kojoj je neformalno učenje, kao de facto partner učenju tokom čitavog života i politici za mlade, postavljeno u okvir celokupne oblasti obrazovanja. Komitet ministara je zatim, 2003. godine, usvojio sličnu preporuku⁵ koja još jasnije naglašava potrebu razvijanja efektivnih standarda za prepoznavanje neformalnog učenja.

Svrha usaglašavanja zajedničkih principa za validaciju neformalnog i informalnog učenja u oblastima obrazovanja, treninga i omladine, je da se podrži unapređenje transparentnosti i uzajamnog prepoznavanja na sličan način kako je to urađeno u poslednjih trideset godina u prepoznavanju formalnih kvalifikacija u različitim sektorima i državama, bilo da je reč o omogućavanju pristupa na obrazovne i trening kurseve, bilo o mogućnostima za zaposlenje i razvoj karijere. Postojanje zajedničkih principa kao referentnog okvira omogućava podršku pojedincima u procesu traženja prepoznavanja kvalifikacija, povezuje različite sektore i institucije u cilju otvaranja puteva ka dobijanju kvalifikacija i mobilnosti i daje smernice za kreiranje, implementaciju i evaluaciju instrumenata prepoznavanja. Upućivanje na zajedničke principe obuhvata sve sektore i sve starosne grupe, a ključni elementi podrazumevaju sledeća prava: dobijanje validacija, odbijanje validacija, ulaganje žalbe na rezultate validacije, poverljivost rezultata validacije, otvoren pristup validaciji, ravnopravnost u validaciji⁶.

Prema tome, zajednički radni dokument Evropske komisije i Saveta Evrope 2004. treba posmatrati kao pozadinu jednog brzog i intenzivnog perioda razvoja politike i strategije neformalnog učenja na evropskom nivou. Izrađen kada su zajednički

2. Informacije o omladinskoj politici i aktivnostima Evropske unije u toj oblasti dostupne su na http://europa.eu.int/comm/youth/index_en.html; informacije o Partnerskom programu dostupne su na: <http://www.training-youth.net>.

3. Informacije o omladinskoj politici i aktivnostima u okviru Saveta Evrope dostupne su na http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/Youth/.

4. *The Recommendation on Non-Formal Education* dostupna na: <http://cm.coe.int/dec/2001/748/71.htm>.

5. *The Recommendation on the Promotion and the Recognition of Non-formal Education/learning of Young People (Rec (2003) 8, 30.april 2003.)*, dostupna na: <https://wcm.coe.int/ViewDoc.jsp?id=21131&Lang=en>

6. U međuvremenu formiran je Evropski inventar validacije neformalnog i informalnog učenja da bi se prikupljali podaci i pratio razvoj u ovoj oblasti, dostupno na <http://ecotec.com/europeaninventory2004/>.

principi validacije finalizirani, on ima za cilj da razjasni kako ove inicijative treba razumeti u vezi sa omladinskim sektorom, posebno u svetlu dugogodišnjeg praktičnog angažovanja sektora u neformalnom učenju i u pogledu budućeg okvira saradnje između obrazovanja, treninga i celokupnog omladinskog sektora. Radna grupa za angažovanje i zapošljavanje Omladinskog odeljenja Evropske komisije sada (2005.) istražuje kako se ovi zajednički principi mogu primeniti na oblast omladinskog sektora. Zajedno sa tim, i Savet Evrope i Evropska komisija, svaka institucija za sebe, rade na razvoju konkretnih instrumenata za predstavljanje veština i kompetencija stečenih tokom neformalnog učenja, kao što su: Evropski portfolio za omladinske radnike i lidere u organizaciji Saveta Evrope, i YOUTHPASS, sertifikat koji dobijaju učesnici Programa OMLADINA, u organizaciji Evropske komisije.

Ključne tačke zajedničkog radnog dokumenta

U cilju većeg prepoznavanja neformalnog učenja i njegovih rezultata, Zajednički radni dokument iz 2004. opisuje sledeće karakteristike neformalnog učenja u omladinskom sektoru:

- dobrovoljno učešće i učenje u sopstvenoj organizaciji, uz veliku unutrašnju motivaciju učesnika da uče;
- bliska veza sa težnjama i interesovanjima mladih, uz korišćenje participativnog pristupa u radu i principa “ usmerenosti na onoga koji uči” u podsticajnom okruženju;
- otvorenu strukturu kursa zasnovanog na transparentnosti i fleksibilnosti dizajna kurikuluma;
- evaluaciju kvaliteta učenja kao kolektivnog procesa, a bez procene nivoa individualnog postignuća, i prihvatanje vrednosti učenja kroz pravljenje grešaka;
- pripremanje i sprovođenje aktivnosti učenja na profesionalan način, bez obzira na osnovu, po kojoj su pojedinci koji vode i učestvuju u aktivnostima angažovani, tj. uključujući i one koji volontiraju;
- omogućavanje zainteresovanoj javnosti da dođe do rezultata aktivnosti učenja, kao i planiranje evaluacije kursa i mogućih *follow-up* aktivnosti

Takođe se predlaže i jedan broj praktičnih koraka koje treba preduzeti da bi se postigao napredak u unapređenju instrumenata prepoznavanja u ovom sektoru:

- pojednostavljenje metoda dokumentovanja istorije učenja i osiguravanje da instrumenti prepoznavanja, kao što je portfolio, budu podjednako korisni za lični razvoj, društveno učešće i obrazovanje, i u različite svrhe u vezi sa zapošljavanjem;
- pronalaženje dobre ravnoteže između instrumenata prepoznavanja, koji odgovaraju na zahteve osiguranja kvaliteta u kontekstu validacije usklađene sa nekom formalnijom akreditacijom, i onih koji obuhvataju neke otvorenije forme samoevaluacije i reflektivne procene koji se odigravaju u procesu ne-

formalnog učenja;

- omogućavanje otvorenog, spremnog i fleksibilnog pristupa mehanizmima i procedurama validacije;
- razumevanje validacije kao potvrđivanja i zauzimanja perspektive učenika kada se postavlja pitanje o rezultatima učenja, kako se do njih došlo i koje je njihovo značenje;
- razvijanje i aktivno korišćenje kriterijuma kvaliteta kroz različite dimenzije: kvalitet sredine u kojoj se uči i iskustva u učenju, kvalitet ishoda učenja, profesionalan kvalitet osoba koje vode obrazovne aktivnosti, kvalitet sredstava dostupnih za implementaciju aktivnosti učenja, kvalitet osmišljavanja, evaluacije i proširenja aktivnosti, kvalitet veze između investicija i postignutih rezultata;
- primenjivanje kriterijuma kvaliteta koji su relevantni za sticanje i unapređenje ličnih, društvenih, komunikacijskih i interkulturalnih kompetencija, uz kognitivno znanje i tehničke veštine, i kapacitet da se oni iskoriste u situacijama rešavanja problema u svakodnevnom životu.

Sasvim je sigurno da će se neki napredak postići u sledećih nekoliko godina. Na evropskom nivou se može očekivati dalji praktični napredak u pronalaženju načina da se prepozna neformalno obrazovanje i njegovi rezultati, moguće uz pomoć Rezolucije Saveta evropske unije za 2006. godinu koja bi se odnosila na ovu oblast. Sredinom 2005. u okviru Partnerskog programa u omladinskom sektoru između Saveta Evrope i Evropske komisije formiran je Evropski centar za omladinsku politiku (EKCYF), internet banka podataka zasnovana na upravljanju znanjem. Jedna od njenih ključnih tema je neformalno učenje⁷.

Zašto je prepoznavanje važno?

Za mnoge je povlačenje jasne granice između neformalnog/informalnog obrazovanja, s jedne strane, i formalnog obrazovanja i obuke, sa druge strane, poželjna i od suštinske važnosti. Ali često se čuju zabrinuti glasovi da će uvođenje kriterijuma kvaliteta, standarda kvaliteta, instrumenata evaluacije i prepoznavanja verovatno „formalizovati neformalno“ i tako neutralisati ili čak učiniti suprotnim, ono što čini neformalno učenje različitim i pozitivnom alternativom. Ta otvorenost, fleksibilnost i stalna inovativna priroda prakse neformalnog učenja su među njegovim najznačajnijim karakteristikama; pitanje je, onda, kako osigurati da one ostanu tako čvrsto utemeljene. Vrednosti ovog sektora ne smeju ostati tako vidljivo prepoznatljive samo onima koji su izvan njega, već postati transparentne i jasne i onima koji su unutar. Razmenjivanje primera dobre prakse postali su česti u okviru zajednice, ali potrebno je mnogo više da se obezbedi bogata osnova za eksplikaciju i valorizaciju. Prema tome, praznine koje treba popuniti nalaze se u:

- eksplikaciji veština i kompetencija koje su učesnici u neformalnom obrazova-

7. Dostupno na: www.youth-knowledge.net. Videti i Cedefop virtualno društvo o priznavanju neformalnog i informalnog učenja, dostupno na [via www.trainingvillage.gr](http://www.trainingvillage.gr).

nju stekli i unapredili;

- kreiranju i isprobavanju transparentnih načina beleženja i evaluacije rezultata učenja, i
- razvijanju usaglašenih kriterijuma kvaliteta u teoriji i profesionalnoj praksi, a koji su otvoreni za nadgledanje i evaluaciju.

Obrazovanje i trening su oblasti u kojima planiranje igra uticajnu ulogu u oblikovanju smera i opsega prakse. Razlozi ne uključuju samo količinu javnih sredstava koje obrazovanje i trening zahtevaju u savremenom društvu, već i važnost obrazovanja i treninga u kulturnoj, ekonomskoj i društvenoj reprodukciji. Međutim, praktičari nisu baš toplo dočekali ovu „odozgo nadole“ perspektivu, delom zbog toga što se na kreatore politike koji donose odluke gleda kao na uljeze u poslu u kojem nemaju neophodno razumevanje i praksu. Pred toga, pristup „odozgo nadole“ podseća na smanjivanje profesionalne autonomije. U isto vreme, mnogi prihvataju da su smernice i okvir legitimni i korisni, ako ne i od suštinske važnosti, za osiguravanje koherentnosti i kvaliteta. Aktivnosti usmerene na planiranje i politiku ne odnose se samo na raspodelu sredstava, ali je očigledno da su sektoru neformalnog obrazovanja i učenja potrebne investicije da bi se načinio sledeći korak unapred.

Prihvaćena je ideja da snažno interesovanje aktuelnog političkog planiranja i strategije u ovoj oblasti proizilazi iz značaja obrazovanja i treninga u ekonomijama i društvima zasnovanim na znanju. Suštinske dobre osobine neformalnog obrazovanja i kvaliteta njegovih metoda su na drugom mestu po važnosti i uglavnom su tehničke prirode. Međutim, profesionalci koji se bave obrazovanjem i misle unapred i praktičari u oblasti neformalnog učenja mogu dobro da iskoriste ovaj trenutak jer na nivou Evrope u većini evropskih zemalja nema mnogo protivljenja pozitivnoj podršci za unapređenje prepoznavanja neformalnog i informalnog učenja. Sve u svemu, brzo narastajući prioriteti oblasti neformalnog i informalnog učenja, bez obzira na sektor i praksu, svuda su sa radošću dočekani. Mnogi se nadaju da će, u sledećih nekoliko godina, kao rezultat ovoga, više sredstava biti određeno za razvoj neformalnog obrazovanja, i to ne samo u omladinskom sektoru. Bilo koji da su razlozi za prioritizaciju neformalnog učenja, u praktičnom smislu to znači da će sektor i njegovi praktičari verovatno dobiti veću materijalnu podršku i profesionalno priznanje. Postojeća dobra praksa će se proširiti i može veoma brzo ostvariti veći uticaj na obrazovanje i trening u celini. I što je najvažnije, oni koji učestvuju u neformalnom obrazovanju mogu da dobiju veću ličnu i društvenu korist od toga. Ovakav tok od političkog planiranja do prakse je nesporno pozitivan.

Reference

Savet Evropske unije (2004) *Council conclusions on the validation of non-formal and informal learning*. 9600/04, EDUC 118, SOC 253, 18 maj, Brisel.

Eraut, M. (2004) 'Informal learning in the workplace', *Studies in Continuing Education*, 26, 2: 247–273.

Evropska komisija (2000) *A Memorandum on Lifelong Learning*. Staff Working Paper, SEC (2000) 1832, Brisel.

Evropska komisija (2001a) *Making a European Area of Lifelong Learning a Reality*, Communication from the European Commission. COM (2001) 678 finalno, Brisel.

Evropska komisija (2001b) *A new impetus for European youth. White Paper*, Komunikacija Evropske komisije, COM (2001) finalno, Brisel.

Evropska komisija /Council of Europe (2004) *Pathways towards validation and recognition of education, training and learning in the youth field*, Zajednički radni dokument Omladinskog odeljenja u Generalnom direktoratu za obrazovanje i kulturu Evropske komisije i Omladinskog odeljenja Generalnog direktorata za obrazovanje, kulturu i kulturno nasleđe, omladinu i sport Saveta Evrope, Brisel i Strasbur, februar.

Gerzer-Sass, A. (2005) 'Family skills as a potential source of innovative human resources development', Pogl.4 u Chisholm, L. i Hoskins, B. sa Glahn, C. *Trading up: potential and performance in non-formal learning*, Publikacije Saveta Evrope, Strasbur.

Prepoznavanje neformalnog obrazovanja u Evropi *Intervju sa Peterom Lauricenom*

Peter Lauricen (Peter Lauritzen) jedan je od vodećih evropskih eksperata u oblasti razvoja omladinske politike i veliki borac za afirmaciju neformalnog obrazovanja u Evropi. U ovom trenenutku Peter se nalazi na mestu Načelnika omladinskog sektora Direktorata za omladinu i sport Saveta Evrope. Ovaj intervju napravljen je tokom jula 2005.

1. Kad bi neformalno obrazovanje bilo kolač kakvog bi ukusa bilo?

Opasno je poređenje sa kolačem. Na šta upućuje simbol kolača u srpskoj semiotici? Kao što znate u engleskom ne možete imati kolač i pojesti ga, što u tom slučaju čini neformalno učenje prilično vazdušastom stvari. Pokušavajući da razumem šta mislite pod time, mogu zamisliti jedan od onih trajnih biskvita koje mornari nose na duga putovanja; dakle ukus bi bio slan i veoma suv, ali bi vas zasitio za jedan dug period.

2. Šta je zajednički interes VET (stručnog obrazovanja) i omladinskog sektora u prepoznavanju neformalnog obrazovanja u Evropi?

Bilo da uzmete u obzir Bolonjski proces, ili sve ono što je rečeno o građanstvu kroz obrazovanje u Savetu Evrope, ili u radnoj grupi o učenju tokom čitavog života, ili u okviru Briž-Kopenhagenskog procesa – svi se slažu oko toga da, između ostalog, učenje mora posedovati tri komponente:

- (a) lični razvoj
- (b) stručno usavršavanje i životne veštine
- (c) aktivno građanstvo

Ova tri faktora treba da se pojave, koja god da je dominantna oblast u pitanju. Svi se oko toga slažu. Do konfliktnih mišljenja dolazi kada pričamo detaljnije o organizaciji učenja. U tom slučaju bila bi od pomoći strategija prepoznavanja. Može doći do međusobnog prepoznavanja između omladinskih organizacija, verskih zajednica, obrazovanja odraslih, učenja preko interneta i učenja kroz medije, omladinskog rada i rada u zajednici, "učenja iz drugog pokušaja", popularnog obrazovanja i iskustvenog učenja, sa jedne strane, i stručnog usavršavanja i formalnog obrazovanja, sa druge strane. U interesu poboljšavanja uslova učenja za svakog, prepoznavanje može utabati stazu za preoblikovanje sredine za učenje, gde bi omladinske organizacije bile svakako na pobedničkoj strani. Ipak, prepoznavanje ne može funkcionisati bez standarda kvaliteta, kontrole, kapaciteta da se ponovi pristup učenju, strukturisanog kurikuluma i neke forme profesionalne procene.

Omladinske organizacije koje to ne žele, i koje osećaju da je to uplitanje u njihovu kulturu učenja, zapravo ne mogu ništa dobiti prepoznavanjem; prepoznavanjem dobijaju one omladinske organizacije, omladinski radnici, i radnici u zajednici, koji traže prepoznavanje kao provajderi učenja...

3. Šta gubimo a šta dobijamo prepoznavanjem neformalnog obrazovanja?

O tome šta gubimo a šta možemo dobiti ne može se diskutovati dok se ne postavi socijalno-političko-kulturni kontekst. Po mom mišljenju, neformalno učenje pripada demokratskoj kulturi učenja. U svakom slučaju se dešava, planirano ili slučajno. Može se odvijati u školi ili van nje, u skladu sa njom ili ne, i u nekim slučajevima kao alternativa za školu. Dok je formalno obrazovanje poznato svima, i pripada biografiji svakog građanina, neformalno učenje je rasuto, različito, i kao javni proces ili javno dobro – bukvalno je nepoznato. Da bi postalo vidljivo, mora se pokazati i *dokazati* šta radi. Škole to rade, zašto bi i neformalno učenje? Ima dobrih argumenata protiv prepoznavanja u više konteksta: kada je nepoželjno da javne službe kontrolišu sektor, kada je potreban slobodni prostor od školskog tipa učenja, kada je okolni socijalni kontekst autoritaran i kontrolišući, kada velika tela, kao što su crkve ili političke ili ekološke zajednice traže svoj prostor van državne kontrole – u svim ovim slučajevima, prepoznavanjem se može izgubiti. Prepoznavanje znači biti prepoznat od strane evropskih institucija, nacionalnih i lokalnih vlasti, društvenih partnera, što znači da mora biti sasvim jasno šta je subjekt prepoznavanja: provajder učenja? proces učenja? korišćene metodologije? okruženje učenja? ciljevi učenja? njihov uticaj na demokratiju? uspeh učesnika obrazovnih programa?

Možemo izgubiti slobodu i spontanost, ali možemo dobiti veću podršku i povećati svoju ponudu za učenje, stvoriti nove karijere i savetodavne opcije, uticati na formalni obrazovni sistem, politički status, povećanje učešća, inkluziju manjina, ravnopravnost polova, veću ravnopravnost u obrazovnim profesijama i bolju profesionalnu perspektivu za omladinske i društvene radnike. Idealno bi bilo kad bi se sva ova dostignuća ostvarila bez gubljenja slobode i spontanosti. Zrelo društvo i javne službe bi trebalo da budu sposobne da prepoznaju neformalno učenje kao izraz kritičkog racionalizma i analize, i da neguju njegov razvojni potencijal bez obzira o kom nivou vlasti govorimo.

4. Šta je kvalitet u neformalnom obrazovanju i ko bi trebalo da postavlja standarde kvaliteta?

Jasnoća ciljeva, odgovarajući materijalni uslovi za učenje, obučeno osoblje (volontersko ili profesionalno), učesnikom-usmeren pristup, fokusiranost na rešenja, raznolikost metoda, dobar balans između individualnog i grupnog učenja, odgovarajuće uvremenjavanje različitih koraka u procesu učenja, relaksacija i privatno vreme, prostor za interkulturalne odnose i njihov uticaj na proces učenja,

poznavanje prethodnog nivoa znanja učesnika i dobre informacije o namerama korišćenja naučenog, balans između kognitivnog učenja i sticanja veština, atraktivnost obrazovnih programa i zanimljivost u procesu učenja, samorefleksija, procena procesa i teškoća, samoprocena i grupna evaluacija.

Standardi kvaliteta treba da proisteknu iz procesa razvoja i postepenog dogovora između javnih službi i provajdera učenja, u saradnji sa istraživačkom zajednicom. Ovo bi trebalo da dovede do dogovorenog sistema procene, obuke procenjivača i implementacije efikasnog i transparentnog sistema.

U nekim državama ovo postoji, i očigledno može da funkcioniše. Evropska konferencija ministara obrazovanja (Oslo, jun 2004) je takođe dala smernice za procenu neformalnog učenja.

5. Koji evropski standardi i alatke mogu pomoći prepoznavanju neformalnog obrazovanja u Srbiji i Crnoj Gori?

Postojeće alatke su: EUROPASS, portfolio modernih jezika, usvojeni standardi stručnog obrazovanja i usavršavanja, portfolio za omladinski rad (u pripremi Saveta Evrope). Zato nema smisla predlagati ništa drugo kad već postoje ovi evropski standardi i alatke. Ima naravno i nekih nacionalnih primera: finski "indeks" neformalnog obrazovanja, francuska praksa (u Francuskoj već postoji pravo za procenu neformalnog učenja), britanski portfolio, itd. Što se tiče nacionalnih primera prepoznavanja treba pogledati okolo i videti šta najviše odgovara situaciji u Srbiji i Crnoj Gori i to adaptirati.

6. I na kraju, koje su Vaše preporuke za prepoznavanje neformalnog obrazovanja u Srbiji i Crnoj Gori?

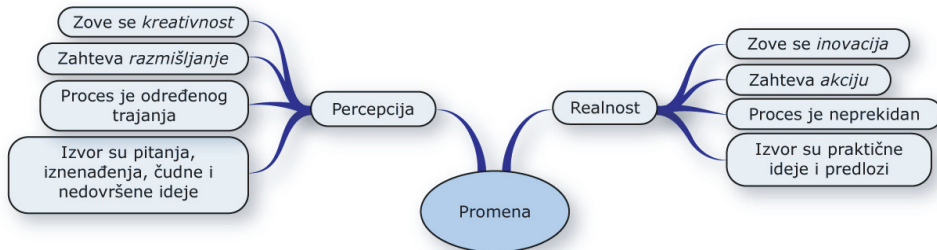
Odavde, sa mog radnog mesta u Strazburu, ne bih imao nijednu preporuku. Umesto toga, šaljem vam kao dodatak rezultate sa skorašnjeg sastanka između vlada, NVO-a, trenera, agencija i fondacija koji je održan u Sofiji 6-8. juna 2005, u organizaciji bugarske vlade, Radnog stola 1, Pakta za Stabilnost JIE, Evropske komisije i Saveta Evrope¹. Tekst sadrži konkretne predloge u vezi sa trenin- gom, povezane sa političkim i socijalnim preporukama. Proces koji je iniciran tek- stom će se nastaviti u martu 2006., održaće se konferencija ministara za mlade iz Jugoistočne Evrope, a slede i brojne druge aktivnosti. Predstavnici iz SCG učestvovali su u pripremanju teksta, i ja verujem da ovaj regionalni pristup odgo- vara i SCG. S obzirom na to da sam ja, kao sekretar sastanka, napisao ovaj tekst, nije potrebno dodati ništa novo.

1. Ovaj dokument možete preuzeti sa internet stranice Grupe " Hajde da...": www.hajdeda.org.yu/nfo

Mark Tejlor

Prepoznavanje omladinskog rada i omladinskih radnika/lidera; primeri i modeli prepoznavanja

Izvršiti promenu na nekom polju nije lako. Izvršiti promenu na polju obrazovanja zahteva kritičnu masu mišljenja, istraživanja, prakse i refleksije, što važi i za polje omladinskog neformalnog obrazovanja u Evropi. Kako DeBrabandere objašnjava u “Zaboravljenoj polovini promene”, da bi promena bila uspešna, moramo sprovesti dve promene! Moramo promeniti realnost u okviru datog sistema i moramo promeniti *percepciju* te realnosti. Dakle, koje su karakteristike ova dva tipa promene?



Pogledajmo *realnost*:

- Postoji sve veći broj inicijativa koje teže da zabeleže, dokumentuju i potvrde neformalno učenje mladih i onih koji rade sa njima;
- Naizgled večna debata o kvalitetu je donela prve plodove, uzevši u obzir kvalitet specifičnih mogućnosti za neformalno obrazovanje i relevantnost sadržaja i veština koje se stiču na taj način.

Postaje uzbudljivije kada pogledamo *percepciju*:

- Vrednost neformalnog obrazovanja u omladinskom radu počinje da biva formalno ili strukturno prepoznata kao što i zaslužuje;
- Pojedini mladi ljudi imaju mogućnost da pokažu svoje sposobnosti i učenje na nov način;
- Praktičari mogu ponovo biti ponosni na svoj posao

U okviru šireg konteksta iznenadni skokovi u percepciji su evidentni kada pogledamo da je Omladina po prvi put uključena u zaključke sa sastanka Evropskog saveta, koji je obećao podršku takozvanom Paktu za mlade (mart 2005.).

U pogledu prepoznavanja mladih ljudi i omladinskih radnika i lidera, možemo napraviti distinkciju između veoma različitih ciljeva, procedura i nivoa uticaja u Evropi. Pošteno je reći da smo tek na početnom stadijumu veoma kompleksnog procesa. Postoje brojne inicijative na lokalnim, regionalnim i nacionalnim nivoima u različitim zemljama i tek je nedavno primećeno da je saradnja i razmena iskustava veoma korisna za:

- Mlade ljude,
- Omladinske radnike i lidere,
- Čitav omladinski sektor.

Imajući u vidu još uvek nepotpune podatke o onome što se dešava, rekao bih da možemo razlikovati tri glavna tipa inicijativa:

1. ZAPISIVANJE DOSTIGNUĆA, UČENJA I UČEŠĆA

Ovde možemo videti inicijative kao što su NEFIKS knjižica (Slovenija) i "indeks" za slobodne aktivnosti (Finska). Mladi su ohrabreni da zapišu svoje učešće u neformalnim aktivnostima i da dobiju potvrdu od organizacije koja je vodila tu aktivnost. Dogovori su postignuti i sa velikim brojem obrazovnih institucija i poslodavaca koji treba da prepoznaju vrednost tih zabeleženih aktivnosti. Prepoznavanje je u tom slučaju uvek na pojedinačnoj bazi.

2. SERTIFIKAT O UČEŠĆU

Veliki broj NVO-a, nacionalnih organizacija itd, pokazuje učestalu tendenciju dodele sertifikata o učešću onima koji su učestvovali na neformalno-obrazovnim aktivnostima. Ovakvi sertifikati se razlikuju po kompleksnosti- od veoma bazičnih, koji samo navode ime učesnika, datume i naziv aktivnosti, do detaljnih pregleda programa aktivnosti i kompetencija koje je učesnik stekao učešćem na toj aktivnosti. U okviru programa OMLADINA Evropske komisije, treba omogućiti da svi koji učestvuju u aktivnostima, koje su finansirane u okviru programa, dobiju sertifikat. U ovom trenutku, jedini kojima je sertifikat zagarantovan su oni mladi ljudi koji su završili Evropsku volontersku službu. Ova nova inicijativa programa OMLADINA zove se YOUTH PASS (OMLADINSKI PASOŠ, sl.pre.pre.) i postaće operativna za učesnike Akcije 1(međunarodne omladinske razmene) od 2006. Nemačka nacionalna agencija koordinira ovaj posao u ime Evropske komisije.

3. PORTFOLIO

U prošlosti su umetnici ili fotografi imali portfolio svog rada, kako bi prikazali potencijalnim poslodavcima ili vlasnicima galerija svoje radove. Danas vidimo značajan broj inicijativa koje ohrabruju mlade ljude da vode portfolio svog učenja, kako formalnog tako i neformalnog.

U Italiji su izvršeni eksperimenti sa digitalnim portfoliom, koji ima za cilj da pomogne mladima koji imaju smanjenje mogućnosti da učine svoje kompetencije vidljivijim kroz upotrebu CD-ROM-a sačinjenog uz pomoć kvalifikovanih animatora i tehničara.

Na evropskom nivou postoji projekat koji je u razvoju pod nazivom "Evropski Portfolio za omladinske radnike i lidere", a koji je pod pokroviteljstvom Saveta Evrope. Ovaj projekat predstavlja još jedan korak napred u pomoći omladinskim radnicima i liderima, van formalnog obrazovanog sistema da procene sopstvene kompetencije i dobiju povratnu informaciju, što će im omogućiti da bolje planiraju svoje buduće učenje.

ZAKLJUČAK

U ovoj oblasti možete odigrati svoju sopstvenu ulogu: mnogo toga ostaje da se definiše i načini operativnim svuda u Evropi, a od svih nas će zavisiti koliko ćemo doprineti ovom procesu.

Reference

Konferencija "Bridges for Recognition", Luven 19.-23. januar, 2005 – procedure, članci i izveštaj
<http://www.salto-youth.net/bridgesforrecognition/> [pristupljeno jula 2005]

Chisholm, L., Hoskins, B., with Glahn, C. (2005). *Trading Up. Potential and Performance in Non-formal Learning*: Council of Europe Press. Uskoro.
Baza znanja koja pruža orientaciju u svetu NFO u omladinskom sektoru. Uključuje istraživanja i razvoj slučajeva, stvari koje se tiču profesionalnog razvoja, praktična istraživanja i konceptualnu analizu.

De Brabandere, Luc (2005): "Zaboravljena polovina promene – postignuti veću kreativnost kroz promene u perspektivi", Dearborn Publishing, Chicago
ISBN: 1-4195-0275-1

Učiniti neformalno i informalno obrazovanje vidljivim kroz stvaranje digitalnog portfolia
Anna Maria Ajello¹, Cristina Belardi

Mladi istraživači u VET/you@etv – virtualno društvo za zainteresovane za razvoj omladinske politike i istraživanja
<http://communities.trainingvillage.gr/youth> [pristupljeno jula 2005]

1. Redovni profesor – Psihološki fakultet - Univerzitet La Spipenza - Rim annamaria.ajello@uniroma1.it

Marija Gajić

Kvalitet u neformalnom obrazovanju

U radnom dokumentu "Putevi ka prepoznavanju i validaciji edukacije, treninga i učenja u radu sa mladima" (februar, 2004.), Evropska komisija i Savet Evrope iznose jasan zajednički stav o važnosti prepoznavanja i priznavanja neformalnog i informalnog obrazovanja. Sve inicijative u edukaciji i treningu naglašavaju značaj učenja tokom čitavog života, kao i to da učenje mora da obuhvati sve oblike učenja (formalno, neformalno i informalno) da bi promovisalo lični razvoj, aktivno građanstvo, socijalnu inkluziju i mogućnost zapošljavanja. Kao posledica ovoga oni traže bolju validaciju neformalnog i informalnog učenja i njihovo jasno socijalno i formalno prepoznavanje. Da bi se neformalno učenje prepoznalo, nužno je razviti jasne i efikasne strategije validacije kompetencija stečenih učenjem van formalnog sistema obrazovanja.

Validacija rezultata učenja ima za cilj da učini vidljivim čitav set znanja, kompetencija i iskustava koje poseduje neka osoba, bile one stečene u formalnom, neformalnom ili informalnom kontekstu. Cedefop rečnik (2000.) definiše validaciju kao proces identifikovanja, procene i prepoznavanja širokog spektra veština i kompetencija koje se razvijaju tokom života u različitim kontekstima kroz edukaciju, posao ili slobodne aktivnosti.

Proces validacije neformalnog obrazovanja (NFO) u sebi nužno sadrži **pitanje kvaliteta**. Da bi se neformalno obrazovanje bolje pozicioniralo u čitavom segmentu edukacije i društva uopšte, nužno je uključiti određene kriterijume ili standarde kvaliteta kojima garantujemo široj zajednici i svim interesnim grupama da ovakva edukacija ima smisla, odnosno relevantna je za individuu i društvo (cilj), da se odvija profesionalno i planirano (proces učenja) i da sa sobom nosi sticanje određenih kompetencija koje na osnovu određenih standarda možemo meriti (rezultat učenja).

Šta uključuje pojam validacije i na koji način možemo validirati rezultate neformalnog učenja? Termin validacija pokriva niz različitih aktivnosti – od identifikacije rezultata učenja, preko procesa testiranja, do prepoznavanja i priznavanja, sertifikacije i akreditacije koja dolazi na kraju. U procesu učenja tokom čitavog života validacija je nužni element koji daje odgovarajuću vrednost učenju koje se dogodilo bilo gde i u bilo kakvom kontekstu u životu individue.

Evropska Ministarstva za edukaciju i trening, Evropski socijalni partneri i Evropska komisija smatraju da postoji potreba da se uspostave zajednički principi validacije neformalnog i informalnog učenja na nivou Evrope da bi se osigurala veća mogućnost poređenja između pristupa u različitim zemljama i na različitim

nivoima. Ovi zajednički principi treba da omoguće saradnju i komunikaciju na nivou Evrope i da vode i podrže razvoj i uspostavljanje visokog sistema kvaliteta NFO na nacionalnom ili regionalnom nivou. Set ovih principa mora da ima balans, potrebe da ima koherentnost i transferabilnost s jedne strane, i da podrži specifične potrebe i specifične nacionalne pristupe validaciji s druge strane. Ukoliko se prihvate i primene, ovi principi mogu da pojačaju sveukupni kvalitet validacije NFO i da pojačaju poverenje između različitih sistema i stakeholdera.

Postavljeni **zajednički principi validacije neformalnog i informalnog učenja** su:

1. svrha validacije

Osnovni cilj je da se učini vidljivim i da se vrednuje čitav opseg kvalifikacija i kompetencija koje poseduje jedna individua, bez obzira na to gde su ove kompetencije stečene.

2. individualna ovlašćenja

Validacija neformalnog i informalnog učenja mora pre svega služiti potrebama individua. To znači da individualna ovlašćenja treba jasno da se postave, naročito u odnosu na privatnost, vlasništvo nad rezultatima validacije i pravo da se validacija odbije ili da se uloži žalba.

3. odgovornost institucija i stakeholdera

Institucije i stakeholderi imaju određene odgovornosti kada iniciraju validaciju, tako što daju odgovarajuće vođenje i podršku.

4. poverenje i pouzdanost

Poverenje podrazumeva transparentnost procedura, standarda i kriterijuma procene, kao i dostupnost informacija. Svako ko je uključen u proces ima pravo na svoje sudove o pristupu.

5. objektivnost, nepristrasnost

Odnosi se na uloge uključenih u validacioni proces, odnosno podrazumeva treniranje i obuku onih koji su uključeni u taj proces.

6. kredibilitet

Kredibilitet i legitimnost procesa validacije se odnosi se na uključenje svih stakeholdera na odgovarajućem nivou.

Kvalitet u NFO

Kao što je već rečeno, proces validacije NFO u sebi nužno sadrži postavljanje određenih kriterijuma kvaliteta da bi poverenje i pouzdanost bili garantovani.

Poverenje podrazumeva transparentnost procedura, standarda i kriterijuma procene, kao i dostupnost informacija.

Bez postojanja standarda ne možemo govoriti o kvalitetu niti primeniti osnovne principe menadžmenta kvaliteta kao što su osiguranje kvaliteta (učiniti sigurnim da su standardi ostvareni) i poboljšanje kvaliteta.

Standard bi se mogao definisati kao izjava, odobrena i formalizovana od strane prepoznatog tela, koja definiše pravila koja treba pratiti u datom kontekstu i/ili rezultate koje treba postići. Pitanje je za šta je sve potrebno postaviti standarde ?

Formalni sistem obrazovanja prati i definiše tri osnovne kategorije standarda:

- *standardi za određena zanimanja* – opis posla i kompetencija potrebnih za obavljanje posla
- *edukativni standardi* – specifikuju učenje, opisuju šta jedna osoba treba da nauči da bi bila u stanju da obavlja jedan posao. Postavljeni od strane formalnog sistema, uglavnom su input orijentisani, tj definišu ulazni nivo zahteva, tema koje treba naučiti, vremena potrebnog da se to nauči itd.
- *standardi procene* – opisuju procedure testiranja, kako se individualne kompetencije procenjuju i mere u odnosu na prethodno definisane ciljeve učenja (broj ispita, način ocenjivanja)

Prateći ciljeve učenja tokom čitavog života nužno je obratiti pažnju na sve tri vrste standarda. Standardi za određena zanimanja definišu kuda idemo (cilj), edukativni standardi definišu kako tamo da stignemo (proces učenja), a standardi procene definišu kako da osiguramo, odnosno da znamo da je neko tamo stigao (provera da li je učenje, tj rezultati učenja postignuti). Novi pristupi validaciji neformalnog i informalnog učenja treba da balansiraju ova 3 elementa.

Metodološko je pitanje na koji način za NFO aktivnosti postaviti standarde koji garantuju kvalitet na tri nivoa:

- važnost za društvo (“relevance”, cilj edukativne aktivnosti)
- kvalitet same edukativne aktivnosti (proces, da li je dobro definisan i dobro vođen da bi nas vodio ka cilju)
- procena rezultata učenja (osiguranje da su ciljevi postignuti)

Standardi kvaliteta - šta je do sada urađeno u Evropi ?

Čitav proces validacije NFO je relativno nov i još uvek ima mnogo više pitanja nego odgovora. Postavljanje standarda koji osiguravaju kvalitet je uglavnom još uvek na nivou diskusija i otvorenih pitanja.

Za sada je mnogo više urađeno u polju **VET-a (Vocational Education and Train-**

ing – Stručno obrazovanje i obuka). U VET-u imamo dve vrste standarda: specifikacija minimuma sadržaja za jedan VET program (input standardi) ili definisanje minimuma kompetencija koji treba da se steknu nakon jednog VET programa (output standardi). Standardi mogu biti kvantitativni ili kvalitativni.

Standardi su osnovni elementi za razvoj pristupa za osiguranje kvaliteta. To su:

- input i proces standardi koji se odnose na sisteme i provajdere
- output standardi koji se odnose na sisteme, provajdere i individue

Input i proces standardi se tiču zahteva koji moraju biti garantovani u vođenju VET aktivnosti. Mogu se primeniti na: *sisteme* – npr. istraživanje mora da prati određeno pravilo; *provajdere* – npr. provajder mora da zaposli najmanje 80% sertifikovanih nastavnika, učionica mora da ima bar 5 kompjutera.

Output standardi se odnose na nivo performansa – kompetencija koje treba da se steknu. Mogu se primeniti na: *sistem* - standard treba da se postigne na nivou cele zemlje ili regiona, npr. 80% mladih u zemlji mora da dobije diplomu srednje škole; *provajdere* – npr. 90% učenika treniranih u nekoj instituciji mora da dobije posao u narednih 6 meseci posle kursa; *individue* - da bi dobila kvalifikaciju, individua nakon treninga treba da bude sposobna da...

U centralizovanim sistemima standarde postavlja Ministarstvo obrazovanja. Ovi ciljevi su vrlo specifični ili su šire definisani ukoliko je sistem više decentralizovan. Ukoliko su šire definisani onda sami VET provajderi imaju razvijene svoje standarde procesa učenja. Postoje dva osnovna razloga za pokretanje inicijative za definisanje standarda u VET-u:

- nekada su ovi standardi definisani zbog zahteva sponzora – mnogi provajderi su pronašli razne načine da opravdaju ponudu treninga i povećaju transparentnost ne bi li se izborili sa izazovima prepoznavanja, imidža i izgradnje poverenja na zahtevnom i takmičarskom tržištu.

- drugi razlog jeste pokušaj da se uvedu sistemi akreditacije i sertifikacije VET programa jer je u toj oblasti uglavnom bilo malo nadgledanja i regularnosti, pa samim tim i nikakve jasne garancije kvaliteta. Ova inicijativa je potekla i od samih VET provajdera i od strane vlade. Eksterna kontrola i samoprocena su bila dva metoda koja su uvedena radi kontrole i razvoja kvaliteta u VET-u.

Kada govorimo o **NFO za mlade** koje se trenutno odvija na tlu čitave Evrope kroz program OMLADINA Evropske komisije i kroz treninge koje definišu doborovoljno učešće, lični i profesionalni razvoj, učenje u grupi, sa grupom i od grupe, participativnu metodologiju, osnaživanje, vrednosni sistem (ljudska prava, jednakost, participacija, uvažavanje) – tu još uvek ne postoje jasno definisani standardi kvaliteta. Postoji više dokumenata koji se bave kvalitetom, ali još uvek nijedan formalan i zajednički koji bi pokrio čitavu oblast NFO na tlu Evrope.

Kvalitet u edukaciji i treningu možemo posmatrati kao *mimum* standarda i definicija koje se odnose na suštinu ili tip aktivnosti, na to šta treba da bude u tim aktivnostima i na to kako su one pripremljene, izvedene i evaluirane.

Kvalitet u edukaciji i aktivnosti treninga služi kao osiguranje svima koji su uključeni (organizatori, promoteri, treneri, učesnici, organizacije) da su postavljeni ciljevi aktivnosti adekvatno definisani i da će edukativna aktivnost biti sprovedena tako da omogući postizanje ovih ciljeva. Pojam kvaliteta u ovoj oblasti je svakako obojen socijalnim, institucionalnim i kulturnim kontekstom. Ova vrsta edukacije je bazirana na određenim vrednostima, i kriterijumi kvaliteta moraju uzeti te vrednosti u obzir.

Postavljeni kriterijumi kvaliteta treba da obezbede:

- važnost programa u odnosu na omladinsku politiku zemlje
- transparentnost u procesu učenja i treninga
- odgovornost prema stakeholderima i učesnicima
- reprodukciju dobre prakse

Kvalitet aktivnosti treninga može se meriti po kriterijumima kao što su: adekvatna procena potreba; jasni, konkretni i dostižni ciljevi; definicija kompetencija koje se nameravaju razviti i rezultat učenja učesnika; adekvatan i pravovremeni proces pripreme; kompetentni tim trenera; regrutacija i selekcija učesnika; konzistentna primena principa neformalnog učenja, metodologije i pristupa; adekvatan i otvoren proces evaluacije; optimalni uslovi rada.

Ove navedene kategorije možemo nazvati dimenzijama kvaliteta. Pre no što se upustimo u definisanje standarda, najpre moramo odrediti jasne kategorije ili oblasti za koje je potrebno definisati standarde.

Stanje u Srbiji i Crnoj Gori

Na području SCG još uvek nema jasne inicijative za postavljanje standarda kvaliteta u NFO. Da li to znači da na ovom području vlada potpuni haos? Ili ipak postoje neki standardi kvaliteta?

Prvi korak u postavljanju kriterijuma kvaliteta u NFO kod nas došao je od strane sistema formalnog obrazovanja. Uvođenjem neformalnog obrazovanja (treeninzi, edukacije) u škole, kao obaveznog oblika stručnog usavršavanja nastavnika, postavljeni su prvi kriterijumi kvaliteta za NFO programe. Definisana su tri osnovna standarda za procenu kvaliteta (akreditacija programa) u okviru kojih su definisani merljivi indikatori. Ti standardi su:

- elementi programa su međusobno povezani i usaglašeni (jasno definisani ciljevi, povezanost ciljeva i metoda, adekvatna evaluacija, itd.)

- program doprinosi unapređivanju vaspitno-obrazovne prakse (odgovara na potrebe u praksi, rezultat je novih saznanja iz nauke i pedagogije, prikazani su dosadašnji rezultati, itd.)
- uslovi za uspešno ostvarivanje programa su jasno definisani (podrška i preporuka od strane važnih institucija, adekvatno obučeni treneri-edukatori, sklad ciljne grupe i broja sati obuke, itd.).

Primenom ovih standarda napravljen je katalog akreditovanih NFO programa.

Osim postavljanja standarda kvaliteta za NFO u okviru formalnog sistema obrazovanja, na ostalim poljima NFO, koje se odvija na tlu SCG van formalnog sistema, za sada ne postoje zajednički i jasni standardi kvaliteta. U okviru organizacija postoje unutrašnji manje ili više definisani standardi kvaliteta, što uglavnom zavisi od politike same organizacije, ljudi koji organizaciju čine i njihovog stepena profesionalnosti. Veliki i možda presudni uticaj na formiranje standarda kvaliteta za određene programe NFO (cilj, proces, rezultat) jesu zahtevi sponzora/donatora, s jedne strane, i pokušaja da se program opravda i dokaže njegova vrednost od strane NFO provajdera, ne bi li se za program dobila finansijska sredstva, a potom se dokazalo da su ta sredstva valjana i smisleno potrošena, s druge strane. Dakle, iako nema jasne ili eksplicitne priče o kvalitetu, prisutna je na čitavom polju implicitna mera kvaliteta programa.

Koji su kriterijumi? Kako o nekom programu sudimo da je većeg ili manjeg kvaliteta? Neki od kriterijuma su:

- feedback samih učesnika programa, stepen zadovoljstva samim procesom učenja, kao i efektima učenja,
- procene kompetencija i kvaliteta samih edukatora (nedefinisani, ali implicitno postojeći „profesionalni lobi“) kroz feedback, međusobno poređenje ili poređenje u odnosu na interne standarde profesionalnih kompetencija,
- prirodna selekcija samih organizacija/provajdera NFO – održivost organizacija i njihova trajnost takođe govore o određenim standardima kvaliteta koji se poštuju (ili ne poštuju),
- „Oči donatora“ su takođe nešto što prepoznaje organizacije koje u svojim programima zadovoljavaju neke standarde kvaliteta i one koje ne zadovoljavaju, tj. koje su u stanju da prate određene kriterijume garancije kvaliteta postavljene od strane samog donatora

Dakle, ljudi iz NFO sektora, njihovi korisnici i donatori, imaju termine kojima opisuju nešto što se odnosi na kvalitet – govorimo o dobrim i lošim programima, trenerima, organizacijama. Implicitno definisani standardi postoje i mi se na njih oslanjamo kada procenjujemo i validiramo učenje stečeno u okviru nekog NFO

programa. Ukoliko želimo da pratimo evropske trendove validacije i prepoznavanja NFO, i ukoliko želimo da kompetencije stečene kroz NFO za veliki broj mladih ljudi koji su te programe prošli počnu da se vrednuju, sledeći korak će nužno biti da učinimo implicitne, subjektivne, unutrašnje standarde kvaliteta jasnim, eksplicitnim, transparentnim i koherentnim, i time omogućimo preciznu i pouzdanu komunikaciju sa ostalim stakeholderima i širom sredinom uopšte.

Validacija i standardi u NFO za mlade - pitanja koja se otvaraju

I najzad, ovo je polje gde smo na početku, gde se teren još ispituje i gde postoji niz predloga i pravaca u kojima se možemo kretati, kao i niz nedoumica i pitanja. Neka pitanja koja se javljaju su:

- Da li omladinske organizacije uopšte žele validaciju i prepoznavanje? Jasno je šta se time dobija – pitanje je šta se time gubi? Da li govorimo o formalizaciji neformalnog? Da li će validacija učenja u omladinskom sektoru promeniti karakter rada?
- Ko je odgovoran za validaciju? Vlada, evropske institucije, omladinski radnici, sami mladi ljudi, specijalne organizacije/tela? Kako ih povezati međusobno?
- Ko će dati novac za proces validacije?
- Ko postavlja standarde kvaliteta i ko nakon toga prosuđuje da li su standardi dostignuti? Da li je uopšte moguće postaviti standarde za socijalne, suptilne veštine? Šta se događa sa onima koji ne postignu standarde?

No, bez obzira na niz mogućih opasnosti i na polemike da li uopšte treba uvoditi vrednovanje NFO i da li ce to NFO učiniti formalnim, očigledno je došao «kritični» vremenski trenutak da se konačno prepozna i prizna čitavo jedno polje edukacije i čitav niz znanja, veština i stavova koji se ovom edukacijom stiču. Cilj je jasan i od interesa je za čitavo društvo – Vladu, Ministarstvo prosvete, Ministarstvo rada, tržište rada, formalno obrazovanje, mlade ljude, njihove roditelje, poslodavce. Dakle, nijedno od ovih pitanja zapravo ne dovodi u pitanje sam cilj – veština je samo da nađemo adekvatne načine i puteve da do tog cilja dođemo.

Literatura :

Draft Conclusions of the COE and of the Representatives of the Governments of the Member States Meeting within the Council on Common European Principles for Identification and Validation of Non-Formal and Informal Learning (Brussels, 18th May 2004)

Pathways Towards Validation and Recognition of Education, Training and Learning in the Youth Field – Working Paper, Partnership Council of Europe and Euro-

pean Commision (Strasbourg and Brussels, February 2004)

The Youth Sector and Non formal Education/Learning: Working to Make Lifelong Learning a Reality and Contributing to Third Sector – Draft Report, by Bryony Hoskins (Strasbourg, April 2004)

Vodič kroz proceduru odobravanja programa stalnog stručnog usavršavanja – Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja, Centar za profesionalni razvoj zaposlenih (Ministarstvo prosvete, Beograd, jun 2005.)

Technical Working group on Quality in VET – Quality Standards and Norms in European VET – Kim Faurshou (October 2003)

National Policies and Practices in Validation of Non-Formal and Informal Learning - Danielle Colardyn and Jens Bjornavold

Common European Principles for Validation of Non-formal and Informal Learning - Final Proposal from 'Working Group H' (Making Learning Attractive and Strengthening Links between Education, Work and Society) of the Objectives Process (Brussels, 3 March 2004)

*Biljana Lajović
Tatiana Glišić*

VET¹ i neformalno obrazovanje - mogućnost mladih za zapošljavanje u Srbiji

Socijalno-ekonomske potrebe za modernizacijom stručnog obrazovanja u Srbiji

Situacija u Srbiji početkom devedesetih rezultirala je ekonomskom stagnacijom i dekadencijom u svim sferama društvenog života. Dugogodišnja izopštenost sa svetske ekonomske scene i ratna razaranja doveli su srpsku privredu u stanje kolapsa, tako da se socijalno-ekonomske reforme, započete 2000. godine, odvijaju u okvirima veoma nepovoljnog kursa nasleđa. Simboličan tranzicioni rast srpske ekonomije, u periodu od 2000. do 2002. godine, iako očigledan, oslikan u intenziviranom procesu vlasničke transformacije, uvećanom broju malih i srednjih preduzeća, pokušajima priliva stranog kapitala na naše tržište, nije imao značajniji efekat na:

- životni standard građana,
- pad nezaposlenosti (prema podacima Republičkog zavoda za tržište rada, u 2003. godini broj lica bez posla se dramatično uvećava),
- tehnološku revitalizaciju i modernizaciju većeg dela srpske privrede.

Kako govore podaci nekih skorašnjih socioloških istraživanja, izgleda da je ovakvo destimulativno okruženje nateralo pretežno mladu populaciju da evocira neke uspomene iz neposredne prošlosti, odnosno da svoju mladalačku energiju i entuzijazam usmeri na planiranje budućnosti i istraživanje mogućnosti života van okvira ove zemlje. Kada se ovoj opštoj slici dodaju i demografski pokazatelji koji govore da se stopa prirodnog priraštaja drastično smanjuje, te je trend starenja srpske nacije gotovo nezaustavljiv, kao i zabrinjavajući podatak o ukupnoj obrazovnoj strukturi, u nas koji kaže da se blizu 46% ljudi starijih od 15 godina nalazi na granici funkcionalne pismenosti, te realno ima minimum šansi da uspešno traga, nađe, izvrši i zadrži posao (40% nezaposlenih iz ove populacije su nekvalifikovani i polukvalifikovani radnici do tridesete godine starosti), zaključak je: Srbiji preči entropija – rekli bi pesimisti, ili realisti?!

Ali reforme su počele da nikada ne prestanu i da nas suoče i sa ovako kompleksnim problemima, kako bismo se jednom zasvagda uhvatili u koštac sa životom. Primena nove obrazovne politike započela je u vremenskom rasponu prethodno

1. VET (Vocational Education and Training)- stručno obrazovanje i osposobljavanje. Više o samom pojmu, značenju i upotrebi pogledajte na sledećim internet stranama:

www.vetserbia.edu.yu

www.cedefop.eu.int

www.etf.eu.int

www.mps.sr.gov.yu

opisanog tranzicijskog života Srbije, i obuhvatala je i reformu srednjeg stručnog obrazovanja. Nijedan deo, odnosno podsistem obrazovnog sistema, nije u toj meri društveno-ekonomski determinisan, koliko je to stručno obrazovanje. Shodno tome, upravo je ono to koje je moralo da pretrpi, i još uvek to čini, promene i modernizaciju u svim svojim segmentima. Tako bi se omogućilo prevazilaženje bar dela pomenutih problema, i među njima zasigurno najzanačajnijeg, a to je nezaposlenost.

Razvoj politike i strategije stručnog obrazovanja u Srbiji

U skladu sa utvrđenim ciljevima i vizijom modernizacije stručnog obrazovanja, a u okviru reforme započete 2002. godine, produkovan je strateški dokument. On prati tendencije razvoja globalnog konteksta, kako u uslovima tržišne ekonomije tako i u referentnim evropskim sistemima stručnog obrazovanja, pokušavajući da na taj način trasira autentičan put razvoja stručnog obrazovanja u Srbiji. Strategija srednjeg stručnog obrazovanja zasniva se na principima partnerstva, decentralizacije, dostupnosti, otvorenosti, programske i organizacione raznovrsnosti uz nužnu profesionalizaciju rada nastavnika i saradnika.

Opšti cilj stručnog obrazovanja definisan je kao sticanje znanja, veština i kompetencija neophodnih za izvršenje funkcija, dužnosti i zadataka koji proizilaze iz određenog posla ili zanimanja.

Ovako postavljena koncepcija i svrha obezbeđuju prostor za protok raznovrsnih znanja, veština i sposobnosti koje omogućavaju pojedincu da:

- bude uključen u programe i oblike osposobljavanja u preduzećima i na tržištu rada u skladu sa individualnim karakteristikama;
- ima mogućnost ulaska, izlaska, ali i vraćanja, saglasno potrebama kako po jedinca tako i tržišta rada;
- koristi mogućnosti vertikalne i horizontalne prohodnosti.

Mesto ili pozicija srednjeg stručnog obrazovanja u sistemu je da nakon obaveznog obrazovanja i vaspitanja osposobi mlade ljude za zapošljavanje i profesionalno učestvovanje u svetu rada. To znači da ono mladoj osobi treba da omogući da razvije svoje potencijale – sposobnosti, veštine i znanja potrebne za rad i dalje učenje.

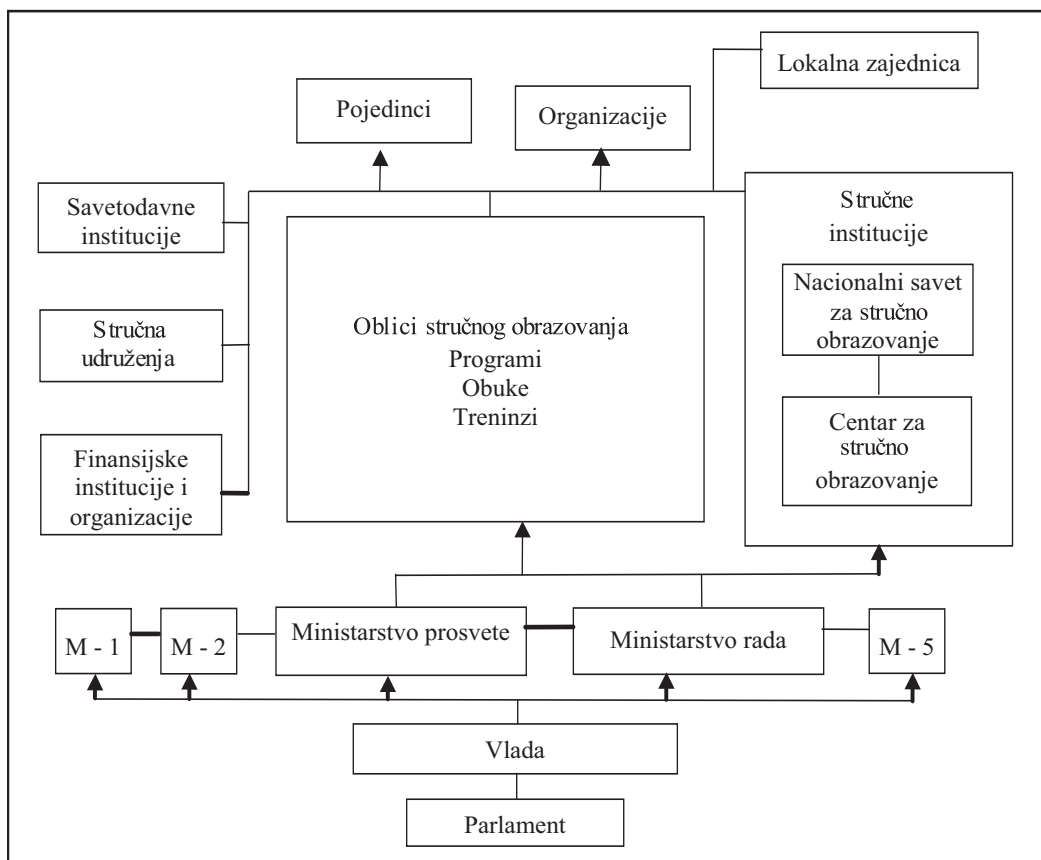
Da bi se to ostvarilo nužno je da se obezbede:

- jednake mogućnosti za svakoga – bilo pojedinca bilo grupu;
- brzo zapošljavanje;
- odgovarajuće obrazovanje kvalitetnih radnika traženih na tržištu rada;
- usklađenost programa i profila sa potrebama tržišta rada.

Kada je reč o opštem cilju stručnog obrazovanja, postavlja se pitanje ko određuje (i koje su to) neophodne kompetencije koje pojedinac mora da poseduje da bi bio

efikasan na svom radnom mestu i koje će ući u programe osposobljavanja i obrazovanja. Do sada smo odgovore tražili među autoritetima iz sveta obrazovanja. Danas nam, zbog kompleksnosti i promenljivosti sveta rada (direktnog korisnika stručnog obrazovanja), ključne smernice i informacije za potrebe kreiranja programa, politike i planiranja stručnog obrazovanja moraju dati neposredni izvršioци određenog posla, odnosno sami privrednici – poslodavci.

Rešenje za pomirenje interesa dva pomenuta sveta, odnosno “legalizaciju” njihove međuzavisnosti, pronađeno je u instituciji **socijalnog partnerstva**. Neophodno je da svi ključni činioci odgovorno odigraju svoju ulogu u ciklusu stručnog obrazovanja, kako na lokalnom tako i na regionalnom i nacionalnom nivou. Tako bi se postigao progres i razvoj i sa aspekta pojedinca – učenika, i sa aspekta preduzeća, poslodavca, tržišta rada, lokalne zajednice i države uopšte. Naime, procesom decentralizacije (ključni princip strategije) stvara se plodno tlo za razvoj socijalnog partnerstva u pravom smislu te reči. Omogućava se lokalnim institucijama da kreiraju sveobuhvatnu mrežu obrazovnih institucija (kako iz formalnog tako i iz neformalnog sektora) kao lokalni izvor kadrova za distribuciju obrazovnih profila, a prema unapred utvrđenim potrebama lokalnog tržišta rada.



Odnos formalnog i neformalnog obrazovanja u kontekstu modernizacije stručnog obrazovanja u Srbiji

Realnost za mladu generaciju je da po završetku obrazovanja ulazi u svet promenljiv u svim svojim dimenzijama: ekonomiji, kulturi, politici, nauci, tehnologiji, društvenim odnosima. U tom kontekstu obrazovanje mladom čoveku omogućava integraciju u globalan prostor i nesmetano kretanje u njemu, ali postaje i odbrambeni mehanizam za stanja nepripremljenosti, zbunjenosti i šoka.

Da bi odgovorilo na zahteve današnjice, stručno obrazovanje treba da ima za ishod pojedinca koga karakterišu:

- potrebno kognitivno i teorijsko znanje kao potpora za razvoj seta stručnih veština;
- radne kompetencije koje omogućavaju trenutno obavljanje posla, a istovremeno su platforma za kontinuirano doživotno učenje i usavršavanje;
- grupe veština usmerene na unapređivanje radne efikasnosti, fleksibilnosti, samozapošljavanja, zapošljavanja i samoispunjenje ličnosti (tzv. meke ili generičke veštine, informaciono komunikacione, interpersonalne, veštine mišljenja, upravljanja, donošenja odluka, itd.).

Prema ovakvoj koncepciji stručnog obrazovanja izrađeni su pilot programi koji se u našem formalnom sistemu realizuju od školske 2002/03. u okviru 27 profila u devet područja rada. Ključni iskorak ka modernizaciji odnosi se na planiranje i programiranje zasnovano na ishodima, tj. na jasnom i nedvosmislenom definisanju znanja, veština i sposobnosti koje se dostižu nakon određenog programa.

U promišljanju problema o kome govorimo nameće se niz dilema i pitanja:

- Da li će 250 000 učenika koji trenutno u Srbiji pohađaju srednje stručno obrazovanje po određenom programu u trajanju od 3 ili 4 godine biti zaista osposobljeno za kompetentno učešće kako na domaćem tako i na evropskom tržištu rada?
- U kojoj meri je u periodu njihovog školovanja došlo ili će tek doći do različitih društveno-ekonomskih i naučno-tehnoloških promena, a da li je i koliko naš obrazovni sistem mogao to da prati? Da li tržište rada može da izađe u susret potrebama mlade radne snage?
- Kako osigurati kvalitet programa stručnog osposobljavanja i obuke i validaciju efekata? Kako preći sa reči na dela, odnosno sa strateških dokumenata na konkretne akcije?
- Koje su granice i kapaciteti formalnog sistema obrazovanja? Koliko je sistem propustljiv i fleksibilan za onih 10% učenika na godišnjem nivou koji se ne "snađu" ili su primorani da privremeno napuste školu?

Da li odgovor i rešenje ovih problema u harmonizaciji formalnog i neformalnog obrazovanja?

Smatra se da je "kriza škole u savremenom društvu" nastala usled sistemske tromosti i hermetičnosti. Obrazovno-vaspitni sistem nije dovoljno fleksibilan i nema brzinu da prati dinamičnu društvenu atmosferu. Takođe je opšte poznato da koncepcija doživotnog učenja i društvenog učenja zahteva afirmaciju sistema neformalnog obrazovanja, kao i njegov ravnopravni i kompatibilni odnos sa formalnim sistemom. Sigurno je da se ova dva sistema u Srbiji ne smeju ponašati kao konkurenti na tržištu, već da moraju sistemski regulisati svoj status i međusobne odnose.

Neformalni sektor u oblasti stručnog obrazovanja ima dugogodišnju tradiciju na našem području. U neposrednoj prošlosti je na račun svog kvaliteta bio ophrvan, kako objektivnim kritikama tako i mnoštvom predrasuda i stereotipa. Revitalizaciju i svoju emancipaciju tek treba da doživi, jer je tržište u stanju akutne i urgentne potrebe. Mnogo nezaposlenih mladih ljudi nema vremena za čekanje, već traži kvalitetne, raznovrsne obrazovne pakete, pragmatično orijentisane, fleksibilne u zahtevima, vremenu, neposrednije u ciljevima.

Naravno, ostaje pitanje validacije tako stečenih kvalifikacija i njihovo izjednačavanje sa onima iz formalnog sistema, kao i uspostavljanje mehanizama osiguranja kvaliteta na tom polju.

Dominantno mesto u procesu dizajniranja raznovrsnih oblika osposobljavanja i obuke i njihove realizacije u oblasti stručnog obrazovanja, zauzimaju preduzeća i različite organizacije. Njihov status u tom smislu nije sistemski regulisan. Reformske aktivnosti su, između ostalog, bile usmerene i na uspostavljanje i razvoj sistema akreditacije i sertifikacije u srednjem stručnom obrazovanju. Predloženi su različiti modeli strukture organa i tela koji su nosioci procesa, njihovih aktivnosti i međusobnih odnosa.

Cilj je da se u narednom periodu postignu kontekstualni preduslovi za razvoj i uspostavljanje adekvatnog sistema akreditacije i sertifikacije. To se pre svega odnosi na uspostavljanje socijalnog partnerstva, relevantnog nacionalnog okvira kvalifikacija, standardizaciju sistema stručnog obrazovanja, modularizaciju programa osposobljavanja i obuke.

U međuvremenu, dok se čine naponi na ovom polju, možemo da pratimo da li će i na koji način "zakon tržišta" regulisati ovu oblast i obezbediti kvalitetno obrazovanje u oba njegova varijeteta.

Adriana Resulbegović

Nacionalni plan akcije za mlade u Crnoj Gori i neformalno obrazovanje

Proces razvoja Nacionalnog plana akcije za mlade (NPAM) u Crnoj Gori počeo je u julu 2004. godine, na inicijativu Ministarstva prosvjete i nauke, švedske nevladine organizacije Forum Syd Balkans (ranije PRONI) i američke organizacije za pomoć i razvoj Catholic Relief Services (CRS).

Od samog početka proces nastoji da okupi predstavnike svih interesnih grupa u omladinskom sektoru (vladine institucije/organizacije, nevladine organizacije, zainteresovane pojedince i grupe, itd.), ali i da pruži punu mogućnost učešća mladih u svim djelovima procesa, naročito marginalizovanih grupa.

Prema planu razvoja opisanom u *Info paketu*¹ proces je trenutno u fazi *rada u radnim grupama*. Tome je prethodilo nekoliko ključnih koraka.

Predstavnici različitih grupa i sektora, tzv. *Grupa zainteresovanih strana*, sa različitim znanjima i iskustvima na osnovu kojih je dobijena kompletnija slika omladinskog sektora u Crnoj Gori, su na seminaru održanom u oktobru 2004. identifikovali početne ciljeve NPAM-e.

Nakon ovog seminara uslijedio je *prvi krug konsultacija* kao jedan od ključnih djelova čitavog procesa. Konsultacije su obavljene u cijeloj Republici sa različitim zainteresovanim stranama i pojedincima koji su dali doprinos određivanju prioriteta ciljeva NPAM-a. U procesu konsultacija je učestvovalo 1400 mladih i odraslih koji rade sa mladima.

Krajem aprila 2005. održan je i drugi seminar Grupe zainteresovanih strana, čiji je zadatak bio da ocijene povratne informacije sa konsultacija, i da integrišu rezultate u spisak prioriteta oblasti i ciljeva². *Ovaj spisak ciljeva NPAM-a služi kao osnova za rad radnih grupa.*

U početku procesa utvrđivanja ciljeva NPAM-a u oblasti obrazovanja prepoznat je, između ostalih, i značajan broj ciljeva koji su se odnosili na «organizovanje tematski raznovrsnih edukativnih radionica za različite ciljne grupe, pospješivanje vannastavnih aktivnosti...», ali na neki način smatrani su posebnim u odnosu na nekoliko ciljeva koji su u svojoj formulaciji sadržali termin *neformalno obrazovanje*. Daljim razvijanjem, integrisanjem rezultata dobijenih u procesu konsultacija,

1. Informativni paket je dokument u kojem se nalaze osnovne informacije o procesu razvoja plana, o grupama/tijelima, njihovim zadacima i odgovornostima i kriterijumima na osnovu kojih su tijela izabrana.

2. Spisak sadrži ciljeve iz 9 oblasti: obrazovanje, zapošljavanje, zdravlje, mladi i porodica, informisanost i mobilnost, učešće mladih u životu društva, ljudska prava, kultura i slobodno vrijeme

većina ciljeva je razložena na dijelove da bi se, ponovnim grupisanjem, u konačnoj verziji dobilo 6 opštih ciljeva oblasti obrazovanja od koji je jedan *Podržati i razvijati programe neformalnog obrazovanja*. Neki od potciljeva o kojima se razgovaralo i komentarisalo su i *informisanje o mogućnostima neformalnog obrazovanja; verifikovanje neformalnog obrazovanja; kreiranje i razvoj programa obuke* i sl. čime se potvrđuje da je neformalno obrazovanje «prepoznato» kao «nešto» na čemu treba raditi i na šta treba obratiti pažnju kad je u pitanju obrazovanje mladih.

S druge strane, i pored toga što se neformalno obrazovanje u raznim oblicima našlo u Nacionalnom planu akcije za mlade, ne možemo se oteti utisku da ne postoji dovoljno izgrađena svijest NVO-a, institucija i mladih o tome šta je (sve) neformalno obrazovanje, pa čak ni među onima koji se njime bave.

Znamo da neformalno obrazovanje obuhvata širok izbor programa edukacije. U nekim slučajevima ono se vezuje isključivo za obrazovanje odraslih, i to učenje i osposobljavanje odraslih za rad, život, društvene aktivnosti i sl., a ponekad i za sticanje posebnih vještina u cilju lakšeg zapošljavanja ili, kada su mladi u pitanju, za puko *držanje radionica*.

Mladi u Crnoj Gori se mogu upoznati sa neformalnim obrazovanjem učestvujući u klubovima mladih, organizacijama i pokretima mladih, informativnim centrima, u slobodnim aktivnostima poslije škole, tokom međunarodnih razmjena i sl.

Kroz razne škole, projekte vršnjačke edukacije, treninge organizovane od strane CRNVO-a, NDC-a i drugih nevladinih organizacija, obrađivane su razne teme (društvena promjena, demokratija i institucije, ljudska i manjinska prava u teoriji i praksi, proces evropskih integracija, uloga organizacija civilnog društva, NVO u Crnoj Gori, vještine građanskog organizovanja, nenasilna komunikacija, izgradnja tima, javno zastupanje, prepoznavanje potreba, pregovaranje, odnosi s javnošću, itd.) kombinovanjem interaktivnog učenja, timskog rada i kreativnosti.

Metode i tehnike koje se koriste prilikom realizacije raznih projekata brojnih nevladinih organizacija i nekih institucija, kao i one primjenjivane prilikom realizacije gotovo svih dosadašnjih koraka u procesu razvoja NPAM u Crnoj Gori po nečijoj definiciji pripadaju neformalnom obrazovanju. To nas navodi na razmišljanje o tome da li uopšte znamo i koliko smo zainteresovani da prepoznamo neformalno obrazovanje?

*Ivana Ćirković
Vladimir Kozbašić
Danijela Jović*

Uloga neformalnog obrazovanja u procesu kreiranja politike za mlade u Srbiji

Tekst koji se nalazi pred vama rezultat je “kros-sektorijalne saradnje” troje ljudi koji se u različitim domenima i na različite načine bave mladima. Ivana Ćirković, savetnik za omladinska pitanja u Ministarstvu prosvete i sporta Republike Srbije, predstavlja potencijalne doprinose neformalnog obrazovanja u ličnom razvoju mladih ali i njihovom aktivnijem uključivanju i menjanju društva u kojem žive. O konkretnom iskustvu kreiranja Politike za mlade u Vojvodini i ulozi neformalnog obrazovanja u tom složenom procesu piše Vladimir Kozbašić ispred Pokrajinskog sekretarijata za sport i omladinu. Čime koncept neformalnog obrazovanja i ljudi koji se njime bave mogu da doprinesu razvoju državne politike za mlade – ukratko predstavlja Danijela Jović iz Grupe “Hajde da...”.

Neformalno obrazovanje kao sastavni deo Politike za mlade

Za glavni strateški i dugoročni cilj svakog društva postavlja se izrada nacionalne Politike za mlade (celovite, sveobuhvatne i kros-sektorijalne državne strategije za unapređenje kvaliteta života mladih i obezbeđivanje mogućnosti za njihovo učešće u radu tela zaduženih za pitanja mladih), a koja se izvodi kroz proces izrade strategije i akcionog plana po kome se Politika i sprovodi. Jedan od osnovnih elemenata za razvoj nacionalne strategije i Politike za mlade uopšte jeste obrazovanje, i to kako formalno tako i neformalno. U oblasti obrazovanja, novi milenijum je obeležen rekonstrukcijom sistema obrazovanja koje bi pored otvorenosti, merljivosti, efikasnosti i iznad svega kvaliteta, trebalo da ponudi i stimuliše kulturu saradnje između formalnih i neformalnih obrazovnih institucija.

Pod neformalnim obrazovanjem podrazumevamo one vrste učenja koje se razvijaju i neguju van formalnog, zadatog i obaveznog institucionalnog obrazovanja, a u okviru alternativnih struktura čiji su glavni nosioci omladinske organizacije. Uzimanjem učešća u ovakvim aktivnostima mladi ljudi stiču znanja i razvijaju razne vrste sposobnosti i to: komunikacijskih, liderskih, za konstruktivno rešavanje konflikta, za timski rad, za interkulturno razumevanje, kao i za uspešno rešavanje raznih vrsta problema.

Na ovaj način mladi ljudi razvijaju kapacitete i kvalitete za uspešno učestvovanje u izgradnji civilnog društva kao što su posvećenost, uključivanje, odgovornost, solidarnost, demokratska svesnost, motivacija, participacija, inicijativa, toleranci-

ja i, pre svega, vera u sebe, sigurnost da svaki od tih mladih pojedinaca može da menja društvo. Stoga je od vitalnog značaja usvajanje metoda za prepoznavanje i razvijanje takvih sposobnosti i kvaliteta u sklopu izrade nacionalne strategije i Politike za mlade.

Participacija u neformalnom učenju treba da bude favorizovana od najranijih dana života tako da postane neodvojivi, sastavni deo života mladog pojedinca, a istovremeno da omogući kontinuirano obogaćivanje znanja u cilju samorazvoja, socijalne inkluzije i aktivnog građanstva svakog od mladih ljudi.

U ovome se ogleda odgovornost države i ostalih aktera koji učestvuju u procesu kreiranja nacionalne Politike za mlade, koji treba da omoguće i favorizuju ovakav pristup neformalnom učenju. Stoga formalne obrazovne institucije moraju postati fleksibilnije i otvorenije da bi uspele u osposobljavanju mladih da odgovore na izazove savremenog društva koje je u svakodnevnim previranjima i promenama.

U *srednjoročne ciljeve* strategije Politike za mlade svakako spada i razvoj neformalnog obrazovanja u cilju potpunog planiranja i organizovanja slobodnog vremena mladih ali i sticanja korisnih znanja, sposobnosti i navika. U ovom smislu, sama strategija Politike za mlade predviđa podsticanje i razvoj kapaciteta za aktivnije učešće u evropskim omladinskim programima.

Neformalno obrazovanje ima i ogromnu ulogu u procesu socijalizacije i integracije, a treba da služi i kao osnov za profesionalno ostvarivanje mladih. Prepoznat kao neodvojivi deo nacionalne Politike za mlade, a uz podršku svih zainteresovanih strana koje učestvuju u njenom kreiranju (naročito države), neformalno obrazovanje može da ostvari glavnu ulogu u kreiranju pristupa mladih ljudi obrazovanju, zapošljavanju i životu ispunjenom značenjem, u kome se insistira na praćenju politike socijalne inkluzije mladih ljudi u regionu, kao i razvoju međuregionalnih modela neformalnog učenja.

Jedan od *dugoročnih ciljeva* nacionalne Politike za mlade bazira se i na povećanju uloge mladih u građanskom društvu u cilju integracije u evropske procese. Projekti razvoja neformalnog obrazovanja moraju istovremeno biti namenjeni razvoju civilnog, građanskog društva u cilju inkorporacije mladih ljudi u vrednosti tog istog društva, kao i evropskog društva uopšte, u čijoj će aktivnoj izgradnji uskoro učestvovati.

Neophodni deo svakog dobro organizovanog građanskog društva jeste dobro osmišljena i razrađena omladinska strategija kao uvod u kreiranje dugoročnih ciljeva državne Politike za mlade. Što se situacije u Srbiji tiče, odavno se počelo sa planovima za organizovanje i sprovođenje iste. U tom smislu, ostvareni su neophodni kontakti kojima je samo otpočeta komunikacija između relevantnih domaćih omladinskih organizacija, međunarodnih institucija koje se bave mladima,

vladinih predstavnika koji se bave omladinskom politikom, eksperata-savetnika, predstavnika medija i svih zainteresovanih budućih aktera u procesu stvaranja omladinske strategije. Međutim, čitav proces je i ostao samo na nivou postojanja svesti i slaganja svih učesnika oko neophodnosti postojanja takvog dokumenta. Usled nestabilne političke situacije i stalnih pokušaja rešavanja državno-političkih prioriteta koji, na žalost, ne uključuju mlade, proces kreiranja Politike za mlade će morati da sačeka neke buduće dane koji će se, pre svega, ogledati u postojanju neophodne i sigurne političke volje za uključivanje mladih u sve tokove razvoja našeg tranzicionog društva.

Primer iz prakse – proces izrade akcionog plana Politike za mlade u Vojvodini

Suočeni sa odsustvom bilo kakvog programa i strategije za mlade na teritoriji Republike Srbije i AP Vojvodine, mladi ljudi iz Omladinskog saveta Vojvodine su krajem 2002. godine predložili Pokrajinskom sekretarijatu za sport i omladinu da zajednički krenemo u izradu Akcionog plana Politike za mlade u Vojvodini, dokumenta koji bi definisao:

- Presek trenutnog stanja i položaja mladih u Vojvodini i analizu problema sa kojima se najčešće mladi sreću i
- Formulisanje mera za rešavanje identifikovanih problema mladih.

Sama izrada takvog dokumenta je zahtevala određenu metodologiju i strateški pristup problemu. Kao primeri iz prakse korišćeni su hrvatski i rumunski dokumenti i "algoritam" za izradu *Youth policy*-a Švedskog instituta za društveno obrazovanje (ranije PRONI, a sada Forum Syd Balkans). Nakon analize postojećeg stanja zajednički smo se odlučili za sledeću strategiju: obezbeđivanje podrške Izvršnog veća AP Vojvodine; animiranje nevladinog sektora; održavanje inicijalne Konferencije posle koje bi se krenulo u izradu Akcionog plana Politike za mlade u Vojvodini.

Planirano je da se na Konferenciji formiraju **radne grupe** iz sledećih oblasti:

1. OBRAZOVANJE MLADIH
2. ZAPOŠLJAVANJE MLADIH
3. ZDRAVLJE MLADIH
4. KULTURA I SLOBODNO VREME MLADIH
5. AKTIVNO UKLJUČIVANJE MLADIH U DRUŠTVO, IZGRADNJA CIVILNOG DRUŠTVA, VOLONTERIZAM
6. MOBILNOST I INFORMISANJE MLADIH
7. EKOLOGIJA I ODRŽIVI RAZVOJ
8. SOCIJALNA POLITIKA PREMA MLADIMA

koje će pokušati da, kao finalni proizvod svoga rada, izrade gore navedeni dokument.

Za svaku radnu grupu su određeni koordinatori, osobe sa iskustvom u oblasti koju će pokrivati i iskustvom u primeni interaktivnih metoda rada. Pre same Konferencije koordinatori su prošli trening kojim su unapredili svoja znanja iz oblasti primene rezultata postojećih istraživanja, analize podataka, rada sa omladinskim liderima na definisanju jasne uloge omladinskih organizacija i organizacija za mlade u stvaranju dokumenta, usklađivanja državne strukture sa potrebama mladih i to osavremenjivanjem pristupa, sublimiranjem i pravljenjem koncepta Politike za mlade i definisanjem jasne uloge svakog učesnika grupe u procesu stvaranja te Politike .

Svaka grupa se sastojala od koordinatora, eksperata iz pomenutih oblasti (kako iz Izvršnog veća AP Vojvodine koji su određeni od strane Pokrajinskih sekretarijata, tako i nezavisnih eksperata) i zainteresovanih učesnika Konferencije koji su se opredelili za određene grupe u zavisnosti od oblasti delovanja njihove matične omladinske organizacije.

Rad u grupi je krasilo sve ono što podrazumevamo pod *neformalnim obrazovanjem* i imao je dobar efekat, posebno kod ljudi koji su se prvi put sreli sa njime. Predstavnici Pokrajinskih sekretarijata, kao i ljudi iz struke su imali prilike da svoja znanja podele sa mlađim učesnicima grupe, a mladi su imali priliku da iskažu svoje potrebe i mišljenje o mogućim rešenjima određenih problema sa kojima se suočavaju, što je svakako promenilo stereotipnu sliku "o mladima kao nesvesnoj i nezainteresovanoj kategoriji u društvu koja ne zna šta hoće".

Nakon Konferencije su radne grupe nastavile svoj rad. Radni sastanci su održavani u prostorijama Izvršnog veća Vojvodine, Skupštine AP Vojvodine, kao i u omladinskim organizacijama u Novom Sadu. Redovne sastanke su imali i koordinatori koji su zahvaljujući tome bili upoznati sa radom u ostalim grupama, kao i sa problemima koje su pokušavali zajednički da reše. Proces je sve vreme bio "otvoren" – uvek se neko mogao pridružiti ili izaći iz grupe.

Kao prvi rezultat dobijena je radna verzija Politike za mlade u Vojvodini koja je sadržavala presek trenutnog položaja mladih u Vojvodini i analizu problema sa kojima se najčešće mladi sreću.

Oformljena strategija za mlade u Vojvodini morala je da dobije potvrdu na lokalnom nivou, tj. u manjim centrima koji okupljaju lokalne inicijative mladih. Kako bi se usaglasili stavovi učesnika u radnim grupama i drugih mladih koji nisu imali priliku da učestvuju u radnim grupama, dokument je predstavljen na javnoj raspravi putem okruglih stolova. Cilj javne rasprave je bio dvostruki: prezentacija dokumenta lokalnim omladinskim inicijativama i dobijanje njihovog mišljenja, i obezbeđivanje podrške lokalnih vlasti za sprovođenje Akcionog plana. Sekundarni cilj je bio da se poboljša saradnja između lokalnih vlasti i omladine.

Radna verzija dokumenta Politike za mlade u Vojvodini je bila postavljena na internet adresi: www.omladina.org.yu. Svaka radna grupa je imala svoj forum, tako da je mogućnost davanja predloga i sugestija u vezi sa dokumentom bila otvorena za sve zainteresovane, a ne samo za aktivne učesnike okruglih stolova.

Učesnici okruglih stolova su bili:

- Predstavnici lokalnih omladinskih organizacija, kao i organizacija koje se bave mladima
- Predstavnici lokalne samouprave
- Predstavnici medija
- Predstavnici podmladaka političkih partija
- Koordinatori radnih grupa Akcionog plana Politike za mlade u Vojvodini – Omladinski savet Vojvodine
- Predstavnici Sekretarijata za sport i omladinu IV AP Vojvodine

Evaluacija javne rasprave se odvijala u radnim grupama korišćenjem informacija dobijenih na Okruglim stolovima. Nakon izmena i dopuna radne verzije dokumenta Politika za mlade u Vojvodini dobijena je konačna verzija dokumenta “ **Politika za mlade u Vojvodini**”.

Na osnovu dokumenta “ Politika za mlade u Vojvodini” radne grupe su izradile Radne verzije akcionih planova koji su usaglašeni sa operativnim planovima Pokrajinskih sekretarijata. On sadrži predloge, mere i aktivnosti za četvorogodišnji period 2005.-2008. za rešavanje definisanih problema mladih ljudi. Time smo dobili realan i u praksi primenjiv dokument - “**Akциони plan Politike za mlade u Vojvodini**”.

Kao što je naglašeno na početku, jedna od oblasti obuhvaćenih dokumentom je bila i *obrazovanje mladih*. Uzimajući u obzir da je formalno obrazovanje pod ingerencijom državnih institucija, Akcioni plan politike za mlade u Vojvodini u svome fokusu ima *neformalno i celoživotno obrazovanje*.

Iz ugla onih koji se bave neformalnim obrazovanjem

Ma koliko proces izrade Politike za mlade u Srbiji bio spor i podlozan uticaju promena “stranačke strukture” u Vladi (država Politiku za mlade, na žalost, ne tretira kao dugoročnu i “nadstranačku” strategiju), ohrabruje činjenica da državni organi zaduženi za pitanja mladih prepoznaju značaj neformalnog obrazovanja, kako u samom procesu izrade dokumenta tako i kao veoma važnog “instrumenta” u ličnom i profesionalnom razvoju mladih ljudi. Saradnički odnos države prema omladinskim organizacijama koje se bave neformalnim obrazovanjem proističe iz dobre prakse drugih zemalja i preporuka o tome kako bi trebalo da teče proces

izrade Politike za mlade (a potom, i implementacije Akcionog plana). Ali to nije jedini razlog. Omladinske organizacije u Srbiji koje se, između ostalog, bave i edukacijom u neformalno-obrazovnom kontekstu su u prethodnoj deceniji bile nosioci omladinskog rada u našoj zemlji, neretko preuzimajući deo odgovornosti i aktivnosti koje bi trebalo da obavljaju državne strukture.

Čime koncept neformalnog obrazovanja i oni koji se njime bave mogu da doprinesu stvaranju i sprovođenju strateškog i sveobuhvatnog pristupa u radu s mladima?

- ❑ **SADRŽINA.** Osvrnuvši se, na primer, na pomenutih 8 oblasti života mladih koje su obuhvaćene vojvođanskim dokumentom, svaki poznavalac aktivnosti na sceni omladinskog rada u Srbiji bi bio u stanju da vam navede bar po dva značajna programa iz svake oblasti koji svojom temom i profesionalnim pristupom u radu s mladima mogu adekvatno odgovoriti na identifikovane potrebe. Mnoštvo takvih programa, razvijenih modela i dobre prakse bi trebalo iskoristiti kao dragocen resurs u procesu kreiranja Politike za mlade.

- ❑ **METODOLOGIJA** kakva se koristi u neformalnom obrazovanju, a koja počiva na principima participativnosti, jednakih mogućnosti, podeljene odgovornosti, fleksibilnosti, otvorenosti i dr. adekvatan je način organizovanja aktivnosti u procesu izrade dokumenta (treninzi, radni sastanci, javne diskusije) i veoma podsticajan i konstruktivan vid uključivanja različitih aktera u taj proces.
A o (nespornoj) primerenosti, čak preporučljivosti, „neformalno-obrazovne“ metodologije u radu sa uzrasnom grupom mladih bilo je više reči na drugim mestima u ovoj publikaciji.

- ❑ **VREDNOSTI.** Postoji još jedan, „kolataralni“, ali ne manje bitan uticaj koji neformalno obrazovanje ima na proces kreiranja Politike za mlade, a koji potiče od njegovih (ne)ekspliciranih principa i vrednosti, već pominjanih participativnosti i otvorenosti, kao i proaktivnosti, saradnje, inkluzivnosti, tolerancije, odgovornosti i sl., a koje bi i država želela da ima kao postulate u sopstvenom pristupu populaciji mladih ljudi. I ne samo to – ponašajući se u skladu sa tim vrednostima, omladinski aktivisti koji se bave neformalnim obrazovanjem predstavljaju i pokretačku snagu u trenucima kada država ne ulaže dovoljno energije, volje niti resursa neophodnih za izradu Politike za mlade u našoj Republici.

Jelena Ranković

Neformalno obrazovanje kao alatka za postizanje društvenih promena

Ono što čujem – zaboravljam.

Ono što vidim – prepoznajem.

Ono što uradim – razumem.

...osamdeseddvogodišnja baka pohađa kurs rada na računaru...

...mladić, dete razvedenih roditelja, napustio školu u 16. godini, više puta privođen zbog lakših krivičnih dela; po preporuci socijalnog radnika, priključio se programu omladinskih razmena i volonterski učestvovao u organizovanju turističkih aranžmana za mlade. Po završetku projekta, vratio se u svoju zemlju i upisao turističku školu...

...učenici četvrtog razreda, u jednoj kanadskoj osnovnoj školi, uče se veštinama vršnjačke medijacije u situacijama konflikta...

...članovi društva za pomoć mentalno nedovoljno razvijenim osobama, koji su izašli iz sistema formalnog školovanja, kroz radioničarski način rada obnavljaju i proširuju znanja koja su stekli u školi; ustanovljeno je da je to najefikasniji način da se spreči spontano zaboravljanje gradiva, usled njegove neupotrebe...

Kada se na internet pretraživač Yahoo! ukucaju reči »non-formal education« (neformalno obrazovanje), dobijamo podatak da postoji oko 5.370.000 referenci na ovu temu. Već i letimičnim pregledom rezultata pretrage, možemo uočiti da barem po jedan sajt o neformalnom obrazovanju imaju i zemlje poput Nepala, Kambodže, Bangladeša, Zimbabvea, Tajlanda, a o razvijenijim državama i da ne govorimo.

Jedna od najjednostavnijih, ali i najboljih definicija neformalnog obrazovanja na koju smo do sada naišli je ona koja o ovom fenomenu govori kao o »svakoj organizovanoj edukativnoj aktivnosti, koja nije deo formalno-obrazovnog sistema« i, dalje, kao o »jednostavnom i fleksibilnom vidu učenja, dizajniranom tako da izađe u susret potrebama učenika, te se može desiti bilo gde i u bilo kom životnom dobu«.

Pri tajlandskom Ministarstvu obrazovanja postoji i Odsek za neformalno obrazovanje, i to još od 1979. godine. Oni navode čak 17 ciljnih grupa korisnika sa kojima rade (npr. deca, žene, stara lica, trajno hospitalizovane osobe, zatvorenici,

lokalne vođe, pripadnici plemena i dr.).

Postavlja se pitanje koji je tačno mehanizam putem koga se kroz neformalno obrazovanje postižu socijalne promene. Ili, možda još »provokativnije« polazište: zašto se baš o neformalnom obrazovanju (a ne u tolikoj meri i o formalnom) diskutuje i razmišlja kao o alatki za postizanje određenih promena u zajednici? Rekli bismo da su dva osnovna razloga ovakvog stanja.

Prvi je svakako u najužoj vezi sa činjenicom da je formalno obrazovanje nešto što se na izvestan način podrazumeva; to je sistem koji je, čini se, oduvek imao zavidno mesto i reputaciju u društvu i čija je vrednost gotovo aksiomska – ne dovodi se u pitanje nikad i nigde; a to se za neformalno obrazovanje svakako ne može reći (barem ne u ovom stadijumu njegovog razvoja i prodora u društvo; nadamo se i radimo na tome da se to promeni!). Neformalno obrazovanje, dakle, tek treba da se dokaže, a »pravljenje buke« i »dizanje prašine« je uvek bio dobar način da se to i postigne.

Drugi razlog leži u samim karakteristikama neformalnog obrazovanja odnosno u vrednosnom sistemu koji čini njegovu osnovu. Poštovanje individualnosti učenika, uzajamnost u odnosu »učitelj«-»učenik«, oslanjanje na unutrašnju motivaciju onoga koji uči, fleksibilnost pristupa i bogatstvo metoda, dobrovoljnost, podsticanje koncepta »učenja tokom čitavog života«, promovisanje vrednosti tolerancije, poštovanja različitosti i davanja jednakih mogućnosti svima – samo su neke od premisa neformalnog obrazovanja, koje ga, bez sumnje, kvalifikuju kao široko primenljivo i oruđe velikog potencijala.

U daljem tekstu, izdvojićemo i detaljnije obraditi nekoliko oblasti koje nam se čine najznačajnijima i u kojima je, po našem mišljenju, neformalno obrazovanje do sada uspelo da se izbori za svoje mesto u najvećoj meri. Najmanje bismo, međutim, voleli da neke druge teme, poput ljudskih prava, aktivnog/ demokratskog građanstva i dr., budu shvaćene kao na bilo koji način manje važne; jedini razlog što se i njima nismo opširnije bavili u ovom tekstu je naše mišljenje da bi bilo preambiciozno, s obzirom na obim ove publikacije, dati pregled svih oblasti i socijalnih fenomena na koje je kroz neformalno obrazovanje moguće uticati.

Neformalno obrazovanje i društvena ravnopravnost

U engleskom jeziku je, u ovoj sferi, u upotrebi termin »*social inclusion*«, koji ne može direktno da se prevede na naš jezik, a da pri tom ne izgubi bar deo svog izvornog značenja. On podrazumeva *davanje jednakih mogućnosti svima* (bez obzira na pol, socijalno poreklo, uzrast, društveno-ekonomski status i sl.) da uđu i ravnopravno uzmu učešća na velikom »tržištu društvenih dešavanja«.

Fenomen na koji se najčešće misli kada se govori o davanju jednakih mogućnosti svima je neformalno obrazovanje kao *dopuna formalnom školovanju* ili kao *jedini*

vid obrazovanja, za neke pojedince/ke ili društvene grupe.

U prvom slučaju, uglavnom se misli na različite forme dopunskog i dodatnog rada sa osobama koje dolaze iz manje podsticajnih sredina, a sa ciljem da im se olakša i ubrza integracija u novo, naprednije okruženje. Ovakav način rada primenjuje se kako sa decom, koja uzrasno još pripadaju sistemu formalnog školovanja, ali iz raznih razloga (slabije razvijene mentalne funkcije, duža hospitalizacija, neredovno pohađanje nastave i dr.) ne mogu na adekvatan način da isprate kurikulum, tako i sa mladima i odraslima koji su prerasli akademski sistem obrazovanja, a imaju potrebu za nekim vidom nadgradnje i/ili produbljivanja stečenih znanja (npr. gorepomenuti slučaj društva za pomoć mentalno nedovoljno razvijenim osobama, ali i različiti vidovi profesionalne dokvalifikacije ili prekvalifikacije).

Nazalost, još uvek postoje i pojedinci/ke, pa i čitave društvene grupe, za koje neformalno obrazovanje predstavlja jedini vid obrazovanja koje su u životu stekli. Ilustracije radi, u Libanu već preko 50 godina žive palestinske izbeglice; njih ima na hiljade i oni od njih, koji su u socijalnom smislu u najtežem položaju (jer nisu registrovani ni u jednoj lokalnoj, niti međunarodnoj humanitarnoj organizaciji), formalno-pravno ne postoje kao žitelji planete Zemlje, i kao takvi su potpuno obespravljeni. To, između ostalog, znači da njihova deca nemaju pravo da pohađaju redovne škole, te je za njih neformalno obrazovanje jedina prilika da se opismene i steknu bazična znanja o svetu oko sebe.

Neformalno obrazovanje, kao alternativni vid edukacije, može biti i istinska »*druga šansa*« za ljude (posebno mlade), koji potiču iz sredina koje su, u socijalnom, ekonomskom ili nekom drugom smislu »*problematične*«; ukoliko se povede računa o svim relevantnim faktorima (npr. da se, pre nego se pristupi edukativnim aktivnostima, zadovolje sve primarne potrebe korisnika (krov nad glavom, hrana i sl.)) i »*intervencija*« dobro uvremeni, neformalno postaje moćno oruđe za lični razvoj i vraćanje ovakvih pojedinaca/ki u regularne društvene tokove.

Konačno, u svakom društvu, ma koliko ono razvijeno bilo, postoje *društvene grupe koje su po nekom osnovu diskriminisane*. U nekim zemljama je problematičan položaj žena ili starih lica, negde je posebno teška pozicija određenih etničkih, rasnih ili verskih manjina itd. Vrlo je dobro poznata i često navođena činjenica da je ovim osobama teško da pronađu bilo kakvo zaposlenje. Šta više, često čak ni ne dobijaju priliku da pokažu šta znaju i umeju. Neformalno-obrazovna mreža i u ovom slučaju nastoji da ispravi učenjenu nepravdu i da, u skladu sa svojim nadležnostima, pomogne »*drugačijima*« da pronađu svoje mesto u društvu.

Mirovno obrazovanje

Mirovno obrazovanje je usmereno ka razvijanju svesti kod »učenika« o procesima i veštinama koje su neophodne da bismo podstakli razumevanje, toleranciju i

dobru volju među ljudima. Uključuje istraživanje vrednosti i stavova o različitosti, kulturnoj raznovrsnosti, ljudskom dostojanstvu; razvoj socijalnih veština koje vode ka humanijim odnosima među ljudima, te podsticanje kritičkog razmišljanja o konfliktima i nasilju, kao i kreativnih, nenasilnih načina rešavanja problema.

Vrednosti mirovnog obrazovanja su tek od nedavno počele da postaju sastavni deo formalno-obrazovnih kurikuluma. I to - ne u svim zemljama i tek u odabranim obrazovnim institucijama. Možemo reći da u ovom trenutku nije zabranjeno širiti mirovno obrazovanje u regularnim školama, ali ono nije postalo obavezan deo nastavnog plana i programa. Sve se u najvećoj meri bazira na motivaciji i interesovanjima samih nastavnika i profesora. Zato, primat u promovisanju nenasilnog komuniciranja, transformacije konflikata i, uopšte, negovanju znanja i veština koje leže u osnovi mirovnog obrazovanja i dalje drži neformalno obrazovanje.

Nasuprot formalno-obrazovnom sistemu, postoje brojne nevladine organizacije, alternativne obrazovne mreže, inicijative, agencije i među njima je tema mirovnog obrazovanja veoma popularna. Čitavi treninzi, seminari, konferencije, dopisne škole su posvećene ovoj problematici i, otprilike, jedino o čemu treba povesti računa je kvalitet ponuđene edukacije odn. kompetentnost edukatora.

Ono što je trenutna situacija u našoj zemlji po ovom pitanju je činjenica da je u nekom trenutku uspostavljena vrlo korektna saradnja između republičkog Ministarstva prosvete i sporta i nevladinog sektora. Tako je, u okviru reforme obrazovnog sistema (koja je, prateći aktuelne društveno-političke tokove, bila započeta, pa obustavljena, da bi se sada naslućivala mogućnost da bude obnovljena), Ministarstvo priredilo Katalog akreditovanih programa, koji su na taj način preporučeni školama kao dodatna, neformalna edukacija stručnog kadra. Takođe, kao pozitivan pomak može se oceniti korak republičkog Zavoda za tržište rada, koji je sada, kao poseban deo inicijalnog upitnika pri prijavljivanju novih kandidata na biro rada, uvrstio i deo o neformalnim edukacijama među kojima jednu od stavki predstavlja i nenasilna komunikacija.

Interkulturalno učenje

Nadovezujući se na prethodni paragraf, jedan od principa na kojima počiva mirovno obrazovanje, kao što je naglašeno, je tolerancija i poštovanje različitosti, a u cilju uspostavljanja boljih i produktivnijih međuljudskih odnosa. Kako se ide ka autentičnosti i proaktivnosti, ideja nije pasivno prihvatanje činjenice da »tamo negde postoji neko/ nešto što je drugačije«, već se teži aktivnom upoznavanju drugih naroda, kultura, običaja.

Neformalno obrazovanje se sažeto može opisati kao »učenje kroz delanje« (*eng. learning by doing*). Smatramo da je to u mnogim sferama metod izbora jer, kao

što poručuje izreka sa početka ovog teksta, prorada informacija je najdublja ako nešto iskusimo, pa se samim tim znanja stečena na taj način najbrže pamte, najteže zaboravljaju i iskorišćavaju/ upotrebljavaju se na najkvalitetniji način. Sve ovo je možda u još većoj meri naglašeno kada je u pitanju interkulturalnost jer, jedno je slušati priče i gledati slike, a nešto sasvim drugo lično iskusiti sve posebnosti jedne kulture.

U tom smislu, slično kao i u slučaju mirovnog obrazovanja, formalno-obrazovni sistem se samo u izuzetnim slučajevima na iskustvenom nivou bavi interkulturalnošću direktno i osmišljeno, dok neformalno obrazovanje neguje interkulturalno učenje kao jednu od najznačajnijih svojih tekovina. Šta više, horizontalnost odnosa i uzajamnost u procesu saznavanja, kao neke od osnovnih karakteristika neformalnog učenja, ujedno su i ključni preduslovi za interkulturalnu razmenu (obratimo pažnju da i sam naziv »interkulturalno« implicira tu »unakrsnost«, nasuprot vertikalnom, jednosmernom odnosu koji je odlika formalnog učenja).

Ne treba zanemariti ni podjednako važan individualistički aspekt interkulturalnog učenja. Upoznajući druge kulture, »u svim njihovim bojama«, upoznajemo i sebe i svoje kapacitete da se suočimo sa drugim pojedincima i društvenim grupama, kao i njihovim različitostima. Svest o tome je prvi korak ka daljem razvoju ličnih kompetencija u ovoj sferi.

* * * * *

Smatra se da su '70. godine XX veka bile godine velikog prodora neformalnog obrazovanja, zatim je ono u narednoj deceniji osporavano, da bi '90. godina bio plasiran koncept »učenja tokom čitavog života« (eng. »life long learning«). On je doveo do svojevrzne renesanse NFO, koja na neki način još uvek traje.

Formalno-obrazovni sistemi su većinom konzervativni, kruti i sporo se prilagođavaju socijalno-ekonomskim promenama. Kao takvi oni radije slede nego što uspostavljaju nove trendove. Zato i nije za očekivati da promena dođe sa te strane, već pre iz šireg društvenog konteksta.

Zbog svojih karakteristika (usmerenost na potrebe i oslanjanje na intrinzičku motivaciju učenika, fleksibilnost, praktična primenljivost), neformalno učenje ima za cilj, između ostalog, i da osnaži učenike da, ukoliko je potrebno, iniciraju promenu u svom okruženju.

Srećom, može se reći da neformalno obrazovanje ne stagnira; prvi koraci ka njegovom punom uvažavanju su načinjeni. 1991. godine donet je program o integrisanju neformalnog obrazovanja (INFEP – Integrated Non-formal Education Programme), sa dugoročnim ciljem da ono postane komplement, dopuna formalno-obrazovnom sistemu, u strategiji razvoja ljudskih resursa. Nadalje, 2000.

godine je na međunarodnom nivou potpisana deklaracija »Obrazovanje za sve« (»Education for All«). Važno je samo da prednosti neformalnog obrazovanja (njegova podesnost za marginalizovane pojedince/ke i grupe (i ne samo za njih!), usled pristupačnosti, prilagodljivosti po pitanju trajanja, kurikuluma, okruženja u kome se uspostavlja kontakt između izvora znanja i učenika, načina rada i sl.) budu prepoznate i da se shvate sve pozitivne strane koncepta »učenja kroz čitav život« kao možda jedinog pravog načina da se u pogledu obrazovanja zaista svima pruže jednake mogućnosti da održe korak sa stalnim tehnološkim napretkom i granicama (sa)zna(va)nja, koje se konstantno pomeraju.

Ako se sadašnji trend nastavi i sve gorepomenuto uvaži, velika je verovatnoća da će značajan potencijal koji neformalno obrazovanje nesumnjivo poseduje, biti iskorišćen na pravi način – kao moćna alatka za postizanje društvenih promena na različitim nivoima. A tada, primeri sa početka ovog teksta neće više biti retke i neobične priče, već ono što i treba da budu – realnost!

Reference:

A) knjige:

1. Croft, T., Crolla, Veronique i B. Mida-Briot (2003): T-Kit on Social Inclusion, Council of Europe Publishing, Strasbourg
2. Gilert, A. et al. (2000): T-kit Interkulturalno učenje, Council of Europe Publishing, Strasbourg
3. Marjanović, Marija et al. (2003): Neformalno obrazovanje – nevidljiva snaga društva, Grupa »Hajde da...«, Beograd
4. Radonjić, S. (1992.): Psihologija učenja, knjiga prva, drugo izdanje, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
5. Wintersteiner, W., Spajić-Vrkaš, Vedrana i R. Teutsch (eds.) (2003): Peace Education in Europe – Visions and experiences, Waxman, Munster/ New York/ Munchen/ Berlin

B) internet prezentacije:

1. www.banglapedia.search.com.bd
2. www.esib.org/wg/education
3. www.infed.org
4. www.nfe.go.th
5. www.nfe-network.org
6. <http://exchanges.state.gov/forum/journal/peaintro.htm>
7. <http://portal.unesco.org/education>
8. www.stairwayfoundation.org/eng/NFE

Nikolas Padison

Težnja ka formalnom prepoznavanju omladinskog rada u Srbiji i Crnoj Gori

Iskustvo Programa Forum SYD Balkan (ranije PRONI institut)

Mala istorija

Sredinom 1990-ih godina grupa ljudi iz Švedske i Irske kreirala je projekat obuke omladinskih radnika na teritoriji bivše Jugoslavije. Jedan deo projekta je imao za cilj da podrži obnavljanje društvenog života u lokalnim zajednicama. Vizija se zasnivala na modelu neformalnog obrazovanja usmerenog na obuku omladinskih radnika (uglavnom zasnovanog na britanskom modelu), putem *društvenog obrazovanja* (eng. *social education*), kao i rada u i sa konfliktnim situacijama.

Ovaj kurs, po čijem završetku se dobija sertifikat, je prihvatio i akreditovao Jönköping univerzitet iz Švedske kao sastavni deo svoje Škole za obrazovanje i komunikaciju.

Kurs je započet u istočnoj Slavoniji (Hrvatska) u gradovima kao što su Vukovar i Osijek. S obzirom na nedavno iskustvo rata koji se odvijao ranih devedesetih godina, polaznici kursa zauzimali su prilično negativne i odbrambene stavove. Imajući u vidu da je grupa polaznika kursa bila etnički mešovitog sastava može se reći da je tako započet mali projekat obnove društvenog života u Hrvatskoj.

Postepeno su se kursevi proširili na teritoriju Bosne, a odnedavno i na severnu Srbiju (Vojvodinu), Makedoniju i Crnu Goru.

U svakom gradu u kome se odvijao kurs osnovana je lokalna baza (centar) projekta. Iz tog centra je počelo osnivanje omladinskih klubova, pri čemu su polaznici PRONI kursa podsticani da se u njima zaposle ili da barem volontiraju. Klubovi su najčešće osnovani u etnički jednoobraznim mestima, gradovima ili delovima nekih zajednica. Zatim su preduzimani izazovni poduhvati povezivanja različitih zajednica - u jednoj od faza projekta, osoba iz jedne zajednice bi se zaposlila kao omladinski radnik u klubu koji se nalazio u mestu drugačije etničke strukture. Nakon izvesnog vremena i dosta sumnjičavih pogleda, pojavili su se prvi pozitivni rezultati omladinskog rada na ovim prostorima.

Ko smo mi danas

Dugoročni cilj naše organizacije je ostvarivanje celovitog koncepta na lokalnom nivou, što podrazumeva ne samo kurseve već i omladinski rad i lokalne projekte. Trenutno imamo šest lokalnih projekata u ovom regionu, ne računajući projekat

u Hrvatskoj koji je prerastao u nezavisnu NVO. Dva projektna centra (baze) se nalaze na području Srbije i Crne Gore. Projektna baza u Srbiji smeštena je u Novom Sadu sa ogrankom u Subotici, dok se baza u Crnoj Gori nalazi u Podgorici sa ograncima u Kotoru i Ulcinju.

Preko 200 ljudi prijavi se svake godine na kurs omladinskog rada u okviru ova dva projektna centra, a primamo nešto više od 100 polaznika. Većina primljenih završi ovaj kurs (ne svi), međutim, samo mali procenat njih ima mogućnost da se bavi omladinskim radom u svojoj lokalnoj zajednici po završetku edukacije. Mogućnosti su, dakle, veoma ograničene, s obzirom na to da postoji jako mali broj organizacija u lokalnoj zajednici koje pružaju posao za omladinske radnike.

Čime se bavimo – definicija našeg rada

Kursevi koje držimo, kao i naša metodologija rada, su mešovitog karaktera. S jedne strane, mi sprovodimo kurs koji pripada jednoj formalnoj obrazovnoj instituciji- Jönköping univerzitetu. Sa druge strane, naš proces podučavanja metodološki pripada neformalnom učenju. U nastavku sledi definicija neformalnog obrazovanja, data od strane Saveta Evrope i Evropske komisije – Partnerskog projekta za istraživanja na polju rada sa mladima i neformalnog obrazovanja:

“Učenje izvan institucionalnog konteksta (van škole) je ključna aktivnost i suštinska kompetenca omladinskog rada. *Neformalno učenje* u omladinskim aktivnostima je strukturisano, bazirano na ciljevima i vremenu za učenje, omogućavanju specifične podrške za učenje, kao i uz postojanje namere da se uči.

Ovo su zapravo odlike neformalnog obrazovanja. Ono po pravilu ne vodi dobijanju sertifikata, ali se diplome dodeljuju u sve većem broju slučajeva.”¹

S jedne strane, naš Kurs se odvija pod okriljem Univerziteta, akreditovan je od strane ove formalne institucije i po njegovom završetku dodeljuje se diploma. S druge strane, sve ostale karakteristike neformalnog obrazovanja koje su gore navedene odlikuju naš rad.

Suštinski gledano, društveno obrazovanje i principi edukacije kojima se mi rukovodimo u našem radu podrazumevaju vođenje računa, kako o individualnom razvoju pojedinaca u grupi studenata tako i o samoj grupi, a sve to u skladu sa kurikulumom.

Ovo balansiranje između ciljeva kursa i različitih razvojno promenljivih potreba same grupe predstavlja najveću teškoću našeg rada.

Mnogi polaznici naših kurseva po njegovom završetku počinju da se bave omladinskim radom. Omladinski rad, onako kako se praktikuje u okvirima naših pro-

1. Council of Europe and European Commission Youth research Partnership. *The Youth Sector and Non-formal Education/ Learning: working to make lifelong learning a reality and contributing to the Third Sector. Draft report.* Bryony Hoskins. European Youth Centre Strasbourg, 28-30. April 2004. P 10

jekata, zasniva se na društvenom obrazovanju, a društveno obrazovanje bazira se na konceptu informalnog učenja/obrazovanja. Savet Evrope i Evropska komisija – Partnerski projekat za istraživanja na polju rada sa mladima i neformalnog obrazovanja (Youth Research Partnership on Non Formal Education) nam ponovo pružaju veoma korisnu definiciju informalnog učenja :

“Učenje prilikom svakodnevnih aktivnosti, na poslu, u porodici, tokom slobodnog vremena je uglavnom *učenje kroz delanje*. Takvo učenje najčešće nije strukturisano, ne odvija se sa jasnom namerom i za to se ne dodeljuje sertifikat. U oblasti omladinskog rada, na *informalno učenje* nailazimo prilikom omladinskih inicijativa, tokom slobodnog vremena, u grupama vršnjaka, u volonterskim aktivnostima itd. Ono pruža mogućnost za sticanje specifičnih znanja, a pre svega podrazumeva socijalne, kulturne i lične “*prenosive veštine*” (eng. *soft skills*)”²

Naredni citat adekvatno opisuje naše shvatanje društvenog obrazovanja i našeg pristupa ovoj tematici.

“Smatram da je *društveno obrazovanje* jedan aktivni poduhvat sa ciljem da se ostvari učenje i promoviše rast i razvoj kroz socijalni kontakt u neformalno obrazovnom kontekstu”³

Omladinski rad

S obzirom na to da je omladinski rad jedan relativno nov koncept, mnogim ljudima u ovom regionu često su se javljale sumnje da je ova organizacija jedan skriveni kult. Bilo je potrebno mnogo vremena i truda da se otklone ovi mitovi i da se započne jedan kvalitetan rad sa mladima. Ipak, treba reći da koncept omladinskog rada nije sasvim nepoznat na ovim prostorima. Postojala je istorija neke vrste omladinskog rada tokom komunističkog perioda u Jugoslaviji. To su bili Titovi pioniri i Titovi omladinci.

Uloga omladinskog rada danas je da podrži mlade ljude da postanu aktivni članovi društva u punom smislu te reči. Neko će možda reći da su i pokreti za vreme Tita činili istu stvar. Međutim, pokreti kao što su Titovi pioniri i Titovi omladinci su imali za cilj da uklope mlade ljude u jedno veoma strukturisano i kontrolisano društvo, dok je osnovna namera sadašnjeg omladinskog rada u ovom regionu pružanje podrške mladima da pronađu sopstveno mesto u društvenoj zajednici.

Ova dva koncepta se, dakle, veoma razlikuju. Prvi podrazumeva socijalnu kontrolu, tj. usmeravanje i kontrolisanje omladine kako bi se što bolje uklopila i što čvršće prihvatila aktuelnu ideologiju i principe. Drugi koncept pruža mladima podršku u njihovom razvoju i mogućnost za samootkrivanje. Društveno obra-

2. Council of Europe and European Commission Youth Research Partnership. *The Youth Sector and Non-formal Education/Learning: working to make lifelong learning a reality and contributing to the Third Sector. Draft report.* Bryony Hoskins. European Youth Centre Strasbourg, 28-30. April 2004. P 9

3. Autor nepoznat Forum Syd Balkans Program

zovanje omogućava mladim ljudima da bolje razumeju sebe i svoje okruženje, podržavajući ih da postanu autonomne ličnosti, a ne slepi pobornici jedne ideologije.

Društveno obrazovanje

Namera naše organizacije je da podstakne mlade ljude da razmišljaju o sebi samima. U tu svrhu koristimo aktivnosti koje, bilo direktno ili u svom krajnjem ishodu, imaju obrazovni značaj. Kada govorimo o podučavanju, pri tom ne mislimo na onu situaciju kada tražimo od mladih da sednu i da pokušaju da nešto nauče. Naš koncept podrazumeva da mi pružamo mladima priliku da nešto nauče, i ukoliko nešto zaista dobiju i razviju se kao ličnosti zahvaljujući tom znanju – to je sjajno. Ukoliko ne steknu znanje, mi ćemo probati ponovo. Mia Kilmer Pringle ističe četiri ključne oblasti tj. “potrebe” koje je važno prepoznati prilikom rada sa mladim ljudima:

- potreba za pohvalom i priznanjem
- potreba za ljubavlju i sigurnošću
- potreba za novim iskustvima
- potreba za odgovornošću

Kada ove potrebe mladih ljudi postanu okosnica našeg rada, tada možemo reći da je društveno obrazovanje počelo. Naravno, ovo je samo jedan deo celine, jer društveno obrazovanje takođe podrazumeva i izvesne principe, vrednosti, razumevanje adolescencije, sposobnosti da se bude član i lider u grupi, kompetentnost za grupni rad, kao i spremnost da se radi u i sa konfliktnim situacijama. Sam ovaj kurs, kao i naš omladinski rad, generalno podrazumeva pristup gde su sve aktivnosti usmerene na ličan i društveni razvoj mladih ljudi. U svom krajnjem cilju, rad sa mladima bi trebalo da vodi ka tome da osoba koja radi sa njima (omladinski radnik) postane suvišna. U svojoj najčistijoj formi proces društvenog obrazovanja se odvija tako što mladi određuju plan i program, kreiraju aktivnosti i na kraju se opredele da i sami počnu da se bave omladinskim radom. Uvek je prijatno iznenađenje videti koliko sposobna može biti mlada osoba samo ako joj se pruži šansa, bilo da ima 13 ili 18 godina.

Rad u realnom kontekstu

Lokalne zajednice, bilo da se nalaze ovde ili negde drugde u Evropi, uvek će se žaliti na mlade ljude. Čak možemo čuti i od studenata na našem kursu kako se žale na mlade u svojim lokalnim zajednicama, a većina tih studenata jedva da ima dvadesetak godina. Mnogi od onih koji se žale bi zapravo voleli da se obnove institucije Pionira i Omladinaca kako bi se kontrolisalo buntovničko ponašanje u njihovim zajednicama. Jedan od ključnih principa Forum Syd Balkans Program-a je

rad sa mladima, ali ne u izolaciji već uzimajući u obzir kontekst društva i zajednica u kojima oni žive. To podrazumeva postojanje kontinuiranog kontakta projekta sa svim socijalnim stratumima lokalne zajednice – počev od uključivanja roditelja tih mladih ljudi, neposrednog okruženja u kome se nalazi omladinski klub ili centar, pa sve do opštinskih vlasti i različitih državnih institucija na lokalnom nivou. To takođe podrazumeva razvoj takvih aktivnosti i programa sa mladima koji vode različitim događajima u njihovim zajednicama. Bez obzira na to da li je to događaj u nekoj zgradi ili festival na ulici, cilj je uključivanje svih članova društva, ali oni ne treba da imaju publicitet događaja koji pomiruju i povezuju razdvojene zajednice.

Većina političara se ne angažuje u rešavanju problema mladih sve dok se ne dogodi neka tragedija. Kada je početkom 2005. godine tinejdžer ubijen ispred jedne škole u Beogradu, odjednom su svi političari počeli da govore o mladima i da predlažu uvođenje policijskog časa, obezbeđenje po školama itd. Mediji su bili još aktivniji sa svojim pozivima na hitnu akciju, kako bi se predupredile slične tragedije. Tako je stvorena čitava javna ujdurma kojoj smo svi bili svedoci. Prepoznavanje i priznavanje značaja omladinskog rada neće sprečiti slične tragedije, ali u najmanju ruku može dovesti do stvaranja grupe ljudi koja može da ponudi predloge političarima i medijima – predloge i pravce delovanja koji su zasnovani na razumevanju mladih ljudi i zajednica u kojima oni žive. Mladi će uvek biti mladi, oni će često povređivati jedni druge isto kao što smo i mi činili ili bivali povređeni kada samo i sami bili mladi. Ne možemo da zaštitimo mlade ljude u našim društvima, ali možemo da radimo sa njima, da ih podstičemo da drugačije razmišljaju i da misle svojom glavom, pa će se možda, ukoliko se ponovo dogodi da neka banda odluči da pretuče neku mladu osobu, pojaviti neko ko će reći ne.

Težnja ka formalnom prepoznavanju

Kada govorimo o formalnom prepoznavanju omladinskog rada, naša najveća teškoća je u tome što mi ne možemo da ponudimo političarima ništa apsolutno sigurno, već samo mogućnosti i potencijalne prilike. Mi znamo da omladinski rad daje efekte, ali je ovaj stav prilično kvalitativne prirode i uglavnom je rezultat lične procene samih mladih ljudi. Nedavno sam čuo jedan citat koji glasi otprilike ovako:

“ako želite da znate koliko je efikasan omladinski rad, sačekajte 15 godina i onda upitajte tu nekadašnju mladu osobu sa kojom ste radili.”⁴

Političari ne žele da razmišljaju o tome za 15 godina, njih interesuje samo sadašnjost i mišljenje njihovih glasača. Kvantitativni rezultati kakve žele lokalne zajednice, mediji i političari se teško mogu obrazložiti. Međutim, jedna akcija

4. Autor nepoznat

mladih u lokalnoj zajednici, npr. akcija čišćenja reke od svakojakog đubreta u njihovom gradu, može poslati poruku okruženju. Mali festival u gradu privlači dosta dobrog publiciteta i doprinosi stvaranju pozitivnog stava prema omladinskom centru u lokalnoj zajednici. Ono što često prođe neprimećeno u oba ova slučaja je to da su upravo mladi ti koji su sve organizovali, koji su prihvatili odgovornost i dali ideje. Treba reći da ovaj proces i ovi rezultati ipak neće sprečiti mogućnost da neka mlada osoba bude povređena. Međutim, ovakve akcije će svakako doprineti da jedna grupa mladih ljudi koja ulazi u svet odraslih stekne snažniji osećaj sopstvene vrednosti i pripadnosti svojoj lokalnoj zajednici. Tako se možemo nadati da će ubuduće mladi manje želeti da "izvrđaju" sistem, ili da počnu da se bave korupcijom, ili postanu fanatični nacionalisti. Ako budemo imali sreće, možda će nekoliko tih mladih ljudi početi da se bavi politikom!

Ovo je, međutim, dugoročni plan. U ovom trenutku naši omladinski klubovi i centri aktivno deluju u Srbiji i Crnoj Gori tražeći prostorije za rad od strane gradskih i opštinskih vlasti, kao i finansijsku podršku za programe od kojih bi čitava lokalna zajednica imala koristi. Ponekad u ovome imamo uspeha, mada se češće dešava da iskrсну razni problemi i predrasude prema mladim ljudima i da, shodno tome, budu odbačene razne dobre ideje koje se mogu realizovati. Naš predavački tim nastavlja da edukuje svoje studente u oblasti društvenog obrazovanja i omladinskog rada, dok naš tim, zadužen za omladinsku politiku, nastavlja svoje aktivno delovanje na nacionalnom i regionalnom nivou želeći da državnim vlastima istakne značaj i vrednost rada sa mladim ljudima.

To je jedan spori proces koji ima veće šanse ukoliko nevladine organizacije koje se bave omladinskim radom budu sarađivale međusobno.

Teškoće na putu formalnog prepoznavanja omladinskog rada

Jedan od glavnih ciljeva naše organizacije je da postigne da profesija omladinskog radnika u lokalnoj zajednici bude formalno prepoznata i društveno vrednovana kao profesija. Težimo ka tome da ta profesija bude prepoznata na državnom nivou u Srbiji i Crnoj Gori, kao i u drugim zemljama u regionu. Uvereni smo da bez prepoznavanja ne možemo osigurati stabilnost i trajanje ove profesije. Novac koji je poslednjih 15 godina pristizao u region sada već nestaje, tako da stotine, možda i hiljade malih nevladinih organizacija koje rade sa mladim ljudima prestaju da rade, jer nemaju više finansijskih sredstava. Velike fondacije su preusmerile svoju pomoć ka drugim delovima sveta. Najveća međunarodna omladinska NVO je takođe u fazi pomeranja. Najsnažnija kritika upućena našoj organizaciji, kao i drugim sličnim organizacijama, se odnosi na nedostatak spremnosti za situaciju kada novca više ne bude bilo. Međunarodni donatori opet nisu uspeli da obezbede da NVO-i koje su oni finansijski podržavali nastave kontinuirano da rade u budućnosti kada njih više ne bude bilo, da budu samoodrživi. Lako je državnim vlastima na lokalnom ili nacionalnom nivou da naprosto dozvole NVO-ima da daju

svoja finansijska sredstva za rad sa mladima. Međutim, nismo ih dovoljno podstakli da spoznaju vrednost omladinskog rada i da pruže svoju podršku u onom trenutku kada donatori budu otišli u neku drugu “kriznu” oblast.

Ostvarivanjem formalnog prepoznavanja profesije doprinećemo istovremeno i njenom snažnom prepoznavanju i prihvatanju od strane društva. U ovom procesu takođe je neophodno da se povežu i umreže omladinski radnici u celom regionu. U Velikoj Britaniji postoje brojne organizacije koje reprezentuju omladinske radnike i mlade ljude ili pružaju mogućnost za to, i na taj način se postiže kontinuirana podrška, prepoznavanje i razvoj kvaliteta samog omladinskog rada. I ovde, kod nas, postoji potreba da se uradi nešto slično, u regionu ili na nacionalnom nivou, što će osigurati kvalitet omladinskog rada. Ukoliko želimo da omladinski rad i rad u lokalnoj zajednici bude priznat, potrebni su nam profesionalni standardi, što ne znači da svi treba da poseduju visoke fakultetske kvalifikacije, već da ljudi koji rade sa mladima razumeju principe omladinskog rada i ulogu društvenog obrazovanja u njemu, kao i da postavljaju standarde kojima će se rukovoditi u svom radu.

Ovo je jednako važno, kako za seoski omladinski klub tako i za omladinske NVO-e u velikim gradovima, volontere i stalno zaposlene omladinske radnike.

Naša organizacija ima stabilan trening za omladinske radnike, program koji se kontinuirano razvija i sprovodi. Međutim, sve se to odvija prilično izolovano, u okvirima naše organizacije. Možete zamisliti koliki bi potencijal postojao kada bi ovakav kurs postojao u okviru formalnog obrazovnog sistema na univerzitetima u SCG. Neformalni pristup obrazovanju u okviru formalnog sistema, razvijanje društvenog obrazovanja i omladinskog rada – a sve to na studijama društvenih nauka!

Počeci prepoznavanja

Naša organizacija trenutno sprovodi prvu godinu Kurasa Edukacija za omladinski rad u lokalnoj zajednici (po završetku se dobija diploma drugog stepena). Ovo je pilot projekat i to opet pod okriljem Jönköping univerziteta.

Grupu polaznika našeg Kurasa čini 17 studenata iz celog regiona. Ukoliko postoji volja i želja, ovaj program može lako da se prenese u lokalni formalni obrazovni sistem i da tako postane jedan od univerzitetskih kurseva u gradovima širom regiona. Većina aktuelnih predavača na ovom Kursu su univerzitetski profesori iz celog regiona. Nedostaju nam jedino lokalni eksperti iz NVO sektora, čiji bi doprinos treningu omladinskih radnika i samom omladinskom radu bio od neprocenljivog značaja. Sa sigurnošću možemo reći da programski koncept koji podrazumeva kombinovanje ekspertskog iskustva samih NVO praktičara zajedno sa renomiranim profesorima ima veliki potencijal da stvori visoko kvalitetne omladinske radnike, što nije bio slučaj kada sam ja u Velikoj Britaniji prolazio kroz trening za omladinski rad.

Potrebno je dugoročno zalaganje da gradske vlasti, vlade na nacionalnom nivou, ali i sami univerziteti priznaju i prepoznaju vrednost ove edukacije. Ključni deo ovog procesa je postepena implementacija Bolonjske deklaracije. Ovo je spor proces koji nailazi na otpor mnogih univerzitetskih institucija, ali se ipak odvija. Treba napomenuti još jednu opciju koju za sada istražujemo, a to je mogućnost da Evropska unija pruži podršku za ovakve vrste programa, podršku ne samo za nevladin sektor, već podršku samim institucijama.

Težnja Forum Syd Balkans Program-a je da se ova namera ostvari. Jedan od naših koraka u tom pravcu je stvaranje kontakata sa lokalnim univerzitetskim profesorima i iskusnim omladinskim radnicima koji su zainteresovani da budu edukatori Kurasa o kome smo govorili u ovom članku.

Sonja Čandek

Neformalno obrazovanje u Sloveniji - prepoznavanje neformalnog obrazovanja i zapošljavanje mladih

U različitim periodima života na mladost ne gledamo istim očima. Odrastanje je po pravilu nepovratan, jednokratan proces kroz koji se formira ličnost osobe, u kojem se preuzimaju različite socijalne uloge i izgrađuje identitet. Danas mladi svoje mesto u društvu traže na drugačiji način. O tome su ranije brinule porodica i država, a danas mladi moraju sami pronaći svopstvene obrasce ponašanja, motivaciju, načine kako da prevaziđu konfliktne situacije i sl. Deo tog procesa je i svakodnevno biranje između različitih opcija koje ponekad mogu biti i potpuno kontradiktorne. Kroz kontinuirani proces donošenja odluka i pravljenja različitih izbora, mladi postepno postaju punopravni članovi društva. Uključivanje u društveni život je jedan od osnovnih zadataka i "ispit zrelosti" mlade osobe. Veoma važan deo tog uključivanja je zapošljavanje mladih. O tome se posebno govorilo na konferenciji "Zapošljavanje – socijalno uključivanje – preventiva kod zapošljavanja mladih" održanoj u Rogaškoj Slatini u Sloveniji.

U daljem tekstu osvrnuću se na delove zbornika (Prijevki zbornika konferencije: "Zaposlovanje - socialno uključevanje - preventiva pri zaposlovanju mladih", Rogaška Slatina, maj 2005)¹ koji je nastao nakon konferencije sa ciljem prikazivanja stanja u oblasti zapošljavanja mladih i priznavanja neformalnog obrazovanja u Sloveniji, kao i predstavljanja nekih od primera dobre prakse u radu sa mladima (sa naglaskom na njihovom zapošljavanju).

Zapošljavanje mladih

Prema najnovijim podacima Zavoda za zapošljavanje od 98.159 nezaposlenih osoba u Sloveniji 22,2% je onih koji traže posao po prvi put a 25,3 % nezaposlenih osoba mlađe je od 26 godina.

Tendencije i situacija na tržištu rada mladih su veoma slični u Sloveniji i u ostalim državama EU. Karakteriše ih sve manji broj mladih na tom tržištu, čemu su uzrok produžavanje školovanja, s jedne strane, i struktura mogućnosti zapošljavanja mladih koju uglavnom čine poslovi na određeno vreme, s druge strane.²

U Ministarstvu za rad, porodicu i socijalna pitanja objašnjavaju da je takvo stanje nastalo zbog neusklađenosti potreba na tržištu rada i strukture obrazovnih profila osoba koje su završile školovanje, zbog neodgovarajućeg radnog iskustva onih koji ulaze na tržište rada (osobe sa pretežno formalnim obrazovanjem, ali bez praktičnog iskustva), i zbog strukture slobodnih radnih mesta na koja bi bilo moguće zaposliti mlade.

1. Urša Rozman, mag. Rad *TRENING SOCIALNIH VEŠČIN KOT METODA DELA Z MLADIMI* (2005) Prijevki zbornika konferencije: " Zaposlovanje- socialno uključevanje- preventiva pri zaposlovanju mladih", Rogaška Slatina, maj 2005

2. Danilo Kozoderc- uvod

Zbog toga su u Ministarstvu postavili ciljeve i predvideli postupke koji se tiču sticanja znanja, kako u formalnom tako i u neformalnom kontekstu. Pripremili su strategije povećavanja zaposlenosti onih osoba koje su još uvek u procesu obrazovanja. Te strategije obuhvataju aktivnu promociju deficitarnih zanimanja i profila zanata, pripremu novog zakona o stipendiranju koji treba da unapredi saradnju privrede i poslodavaca sa sistemom obrazovanja i stipendiranja. U Ministarstvu podržavaju i studentski rad putem kojeg mladi stiču dodatna znanja i iskustva u oblasti svoje struke. Na taj način mladi imaju mogućnost da povežu teoriju i praksu.

Postupci i strategije namenjene povećanju zaposlenosti, ali i smanjenju nezaposlenosti među mladima, su programi aktivne politike zapošljavanja (APZ) kao što su: informisanje i savetovanje pri izboru zanimanja, savetovanje i pomoć pri zapošljavanju, neformalna edukacija i obrazovanje, finansijska podrška za zapošljavanje osoba koje teže pronalaze posao u vidu jednokratne subvencije, i podržavanje samozapošljavanja. Svi ti postupci i strategije nude relativno veliku mogućnost aktivne participacije nezaposlenih osoba. Njihov cilj je da se svakoj nezaposlenoj osobi omogući da izabere jedan od programa koji bi joj pomogao u rešavanju problema nezaposlenosti.³

Većina mladih počinje da razmišlja o konkretnim mogućnostima za zapošljavanje u trenutku kada počnu sa pisanjem maturalnog / diplomskog rada ili tek kada završe svoje školovanje. Da bi se smanjila stopa nezaposlenosti, mladima treba pomoći da pravovremeno i kvalitetno isplaniraju svoje obrazovanje i put do budućeg posla, treba obezbediti mogućnost da steknu veštine neophodne u procesu traženja posla (npr. veštine primerenog ličnog i profesionalnog predstavljanja na tržištu rada), pomoći im da postanu svesni vrednosti svog znanja i prethodnih radnih iskustava.

Da bi podržale mlade u procesu zapošljavanja, različite institucije (vladine, nevladine i profitne) kreirale su fleksibilne programe neformalnog obrazovanja koji doprinose povećanju kompetentnosti i konkurentnosti na tržištu rada.

U Sloveniji postoji mnogo primera dobre prakse u radu sa mladima na povećanju mogućnosti njihovog zapošljavanja. U tekstu koji sledi predstavljeno je nekoliko programa i projekata koji imaju za cilj osnaživanje mladih, obezbeđivanje mogućnosti za sticanje različitih iskustava i znanja kako bi bolje "opremljeni" i osposobljeni ušli na tržište rada. Školsko i formalno obrazovanje ne mogu učiniti nemoguće, i zbog toga je vrlo važno da se mladi obrazuju i na druge načine. Mladima je potrebno predstaviti mogućnosti i potencijalne dobrobiti, kako bi uvideli šta sve mogu da nauče i gde usvojena znanja mogu da upotrebe u svakodnevnom životu.

Na prvom mestu želela bih da predstavim dobrovoljni (volonterski) rad, koji mla-

3. Jakob Krištof Počivavšek- Stanje zaposljivosti in zaposlovanja mladih v Republiki Sloveniji

dima pruža mogućnost da se obrazuju na neformalan način i da razvijaju veštine koje mogu da koriste u svom ličnom i profesionalnom životu. Kod nas, u Sloveniji, promocija volonterstva počinje već u srednjim školama. Dobrovoljni rad je jedna od mogućnosti koju daje program Izbirne vsebine (prev. Slobodne dodatne suštine), propisan školskim korikulumom, sa namerom da se mladima pruži prilika da odaberu i druge mogućnosti iskustevnog i neformalnog učenja van formalnog školskog sistema.

Dobrovoljni rad (volonterski rad) je temeljna delatnost izgradnje otvorenog, pozitivnog i reflektivnog društva.

Dobrovoljni rad može zaživeti i postati deo života mlade osobe samo ako ta osoba stiče iskustva volonterstva i sama vidi plodove svog rada. Dobrovoljni rad je važan i zato što su pojedinci aktivno uključeni u društvo, pa nisu samo pasivni konzumenti množtvne omladinske kulture i potrošnje. Odgovorno ulaze u odnose sa drugima i odgovorno se ponašaju prema zadacima koje odaberu sami, ili su im dati na poverenje. Dobrovoljni rad je jedan od temeljnih oblika neformalnog obrazovanja i dodatak je formalnom obrazovanju. Kroz volonterski rad mladi nauče mnogo o demokratiji i aktivnom gradjanstvu, razvijaju svoju ličnost, i na taj način su više socijalno uključeni u društveno okruženje.

Zato je važno i potrebno motivisati društveno organizovanje mladih, nuditi i stvarati uslove koji omogućuju udruživanje mladih i njihovu aktivnu saradnju. Pored toga, mladima je potrebno obezbediti finansijsku podršku, kao i druge podržavajuće faktore (prostore, prepoznavanje dobrovoljnog rada i dr.), koji bi povećali mogućnost uključivanja i učestvovanja većeg broja mladih u tim aktivnostima.

Mislim da je dobrovoljni rad osnova koja omogućuje sticanje različitih iskustava putem različitih vidova aktivnosti i učenje različitih veština. On je most između različitih aktera na području društva, kulture, ekologije, zdravstva itd.. Za sada u Sloveniji ne postoji statistika o tome koliko mladih odluči da se bavi dobrovoljnim radom i zašto mladima ovo koristi u procesu izgradnje ličnosti i prilikom budućeg zapošljavanja. NVO Slovenska filantropija smatra da bi trebalo definisati pojam volontera, pošto bi tek na osnovu toga bilo zaista moguće proceniti uključenost omladine u dobrovoljni rad. To znači da treba uspostaviti kontrolu nad zbivanjima u oblasti volonterskog rada. Tako bi možda ograničili spontane odluke mladih da rade na tom području.

U svemu tome bitnu ulogu ima **Omladinski savet Slovenije**, koji bi, u saradnji sa Uredom RS za omladinu i Ministarstvom za rad, porodicu i socijalne primere, mogao da u budućnosti više utiče na socijalnu angažovanost omladine, naročito svojim uticanjem na standard socijalnih transfera, politiku stipendiranja, besplatno formalno i neformalno obrazovanje, te na ostale sfere koje utiču na socijalni položaj omladine.

Mladi, na koje utiču programi Omladinskog saveta treba da postanu više **au-**

tonomni (sposobni da samostalno donose odluke i upravljaju svojim životom); **solidarni** (aktivno brinu o sebi i drugima); **odgovorni** (sposobni da preuzmu odgovornost za posljedice svojih odluka); **angažovani** (da žive u skladu sa svojim vrednostima i podržavaju ideale koji se njima čine važnima).

Neformalno obrazovanje i podržavanje sveživotnog učenja motiviše omladinu da razmišlja o mogućnostima koje nudi znanje, koje se ne može dobiti u okviru formalnog obrazovnog sistema. Takva znanja su u stvari životne veštine koje se usvajaju samo učestvovanjem u različitim neformalnim aktivnostima.⁴ Dodatne informacije: <http://www.mss.si/>

Vrlo konkretan i efikasan je takođe program **Projektno učenje za mlade odrasle** (PUM), Centra za andragogiju RS u Ljubljani. Program je osnovan zahvaljujući saradnji i finansijskoj pomoći Zavoda za zapošljavanje RS i Ministarstva za školstvo i sport. Reč je o neformalnom obliku obrazovanja, koji se zasniva na uzoru Danske produkcijske škole. Program je usmeren na smanjivanje uzroka koji su doveli do napuštanja školovanja ili posla.

Sušтина programa usmerena je na osnaživanje i sticanje pozitivnog iskustva tokom obrazovanja. Cilj je da se motiviše nastavak već napuštenog školovanja, da se pomogne izgradnja celovite strategije pri građenju profesionalne karijere i da se učesnicima pruži mogućnost dobijanja pozitivnih iskustava prilikom njihovog delovanja u okolini.

Učesnici programa saradjuju sa edukatorima već u toku planiranja programa, što povećava njihovu motivaciju za učenjem. Proces učenja na taj način dobija potpuno novi smisao i postaje ciljno usmerena delatnost.

Ciljna grupa su mlađi odrasli od 15 do 25 godina koji nemaju status učenika, studenta ili praktikanta, nisu zaposleni ili još uvek nemaju formalnog zanimanja.

PUM je efikasan program zbog kojeg se mnogo mladih vrati formalnom sistemu obrazovanja, koje su u prošlosti napustili, lakše pronađe posao i poboljša svoje samopouzdanje.⁵ Dodatne informacije: <http://www.acs.si/projekti/011/>

U okviru Ureda RS za omladinu funkcioniše projekat **TiPovej!**, koji se zasniva na svesti o tome da osnovni ekonomski izvor danas predstavlja kreativnost. Tako je cilj i zadatak projekta stvaranje kreativnog potencijala omladine za rađanje novih ideja i promena, koje rezultiraju osnivanjem novih preduzeća, stvaranjem novih projekata i boljom pripremljenošću mladih za rad, kako u preduzećima tako i u nevladinim, neprofitnim organizacijama. Delovanjem i aktivnostima projekta TiPovej! mladi u Sloveniji stvaraju atmosferu koja je povoljna za realizaciju ideja. "Kolica sa govornim upravljanjem za osobe sa hendikepom", Čudežni pralni stroj Leonard, Virtualna borza, Mobilna kancelarija, Prvi infomedij za seniorje, Akademija za bistrenje inteligencije« su samo neke od ideja koje su počele da se razvijaju i realizuju, a rodile su se u glavama mladih u okviru projekta TiPovej!, vođenog od strane stručnjaka iz različitih oblasti. TiPovej! u tom procesu ima ulogu motivatora, savetnika i nekoga ko daje podršku. Autori ideja i stručnjaci

4. Jožeta Gornika- Mladinski svet Slovenije- zbornik

5. Alenka Bergant - Projektno učenje za mlajše odrasle PUM - zbornik

zajedno rade na razvoju ideja sa ciljem da se stvori mogućnost za zaradu ili zapošljavanje. Ciljna grupa su mladi od 15 do 30 godina koji mogu da ponude nove ideje. .

Mladi u projektu nauče kako da kratko i jasno formulišu svoju ideju, da napišu operativni plan i predvide korake potrebne za realizaciju ideje. TiPovej! je svestan da svaka ideja ne vodi obavezno osnivanju novog preduzeća ili proizvodnji novog produkta, ali je put do realizacije ideja dobro iskustvo i dobra škola za buduće uspehe.⁶ Dodatne informacije: www.tipovej.org

Slovenačka omladina ima mogućnost da učestvuje u najvećem programu na području međunarodnog omladinskog rada, a to je **program OMLADINA**, koji u okviru svojih akcija nudi najrazličitije oblike omladinskih aktivnosti. Program OMLADINA je neformalne prirode i predstavlja dodatak formalnom obrazovanju. Neki od ciljeva programa su: interkulturalno učenje, sticanje kulturnog kapitala, upoznavanje različitih primera dobre prakse, mobilnosti mladih itd. Time se razvija i aktivno građanstvo i svest o tome da Evropa traži neki zajednički identitet koji nije alternativa nacionalnom identitetu, već ga dopunjuje.

Akcije u okviru programa osmišljene su tako da učesnici mogu mnogo da nauče o timskom radu, komunikaciji, preuzimanju odgovornosti za svoje delovanje u životu, pripremi i realizaciji projekata, a pored ovoga omogućeno im je i učenje stranih jezika. U akciji 1. Omladinske razmene, akciji 2. Evropska volonterska služba i akciji 3. Omladinske inicijative – centar aktivnosti neformalnog obrazovanja je omladina. U akciji 4. Zajedničke aktivnosti i u akciji 5. Podržavajuće aktivnosti – centar obrazovanja su omladinski radnici i različiti stručnjaci.

Pored Programa OMLADINA mladi imaju mogućnost da se uključe i u međunarodne programe, koji deluju pod okriljem Saveta Evrope (Evropska omladinska fondacija) i u programe sa područja kulture, koji se inače sufinansiraju iz strukturnih fondova EU.

Na kraju želim da predstavim mogućnost stvaranja neformalnog indeksa Nefiksa i Europassa, koji bi sadržao podatke o učešću i postignutim rezultatima u prethodno opisanim aktivnostima.

Nefiks je partnerski projekat nacionalne omladinske organizacije »Društva omladinski ceh« i Ureda RS za omladinu, koji djeluje u okviru Ministarstva za školstvo i sport. Namjenjen je svim mladima koji pored formalnog obrazovanja učestvuju i u neformalnim oblicima učenja ili su uključeni u druge tipove učenja, rada, volonterskog rada, edukacije i učenje veština. To je projekat koji prepoznaje, uvažava i evidentira neformalno sticanje znanja i iskustva. Taj projekat želi da postigne da se neformalno obrazovanje u društvu više prepoznaje i ceni, te da mladi mogu lakše da pokažu poslodavcu znanja koja su stečena na neformalan način i koja je moguće smatrati radnim iskustvom.

6. Ksenija Perko - Ideje so priloznost za zaslužek in zaposlitev - zbornik

Mislim da je Nefiks projekat pogodan za sticanje znanja putem aktivnog građanstva i odgovornog rada na projektima, rada u studentskom servisu, organizovanih oblika obrazovanja (seminari, radionice) kampova, dobrovoljnog rada, iskustva u inostranstvu itd. Taj program omogućuje mladima proaktivni pristup životu. Trenutno je u Nefiks uključeno 1200 korisnika u Sloveniji. Sam Nefiks i informacije o njemu dostupne su na 30 info tačaka u omladinskim centrima, srednjim školama, studentskim klubovima i slično.⁷ Dodatne informacije: <http://www.mladinski-ceh.si>

Europass je baza podataka koja nudi mogućnost sticanja celovite slike i služi tome da kvalifikacije i kompetencije učini transparentnijima. Time se želi povećati i poboljšati mobilnost između zemlja, sektora i preduzeća, te olakšati prelaz iz obrazovnih institucija na posao. Transparentnost kvalifikacija i kompetencija nije isto što i formalno priznavanje kvalifikacija. Transparentnost ne teži formalnom javnom priznavanju kvalifikacija, već prepoznavanju u socijalnom smislu, povećanju razumevanja i adekvatnosti procene kvalifikacija i kompetencija na tržištu rada. U tu svrhu su razvijene i promovisane različite "alatke", kao što su: evropski CV, dodatak diplomi, evropski jezički portfolio i Europass treninzi. Svaki od tih dokumenata zadovoljava individualne potrebe i priznaje se nezavisno od ostalih dokumenata. Zbog iskustva sa pojedinačnim "alatkama" i težnje za njihovim povezivanjem, razvijen je Europass model (zvani 'Novi Europass'), koji se bavi transparentnošću kvalifikacija i kompetencija.

Europass i Nefiks

Nefiks je indeks namenjen beleženju podataka o svim neformalnim načinima obrazovanja u zemlji i inostranstvu. Iz opisa pojedinačnih događaja vidljivi su načini i ciljevi obrazovanja, primarni posao koji je pojedinac obezbedio i znanja koja je usvojio. Sa transparentnošću i sistematičnim beleženjem podataka o neformalnom znanju, pojedinac participira u transparentnosti kompetencija. Ovime Europass i dopunjuje osnovnu ideju..

U Europass okruženju ne postoji "alatka" koja obuhvata pregled veština i kompetencija dobijenih u celokupnom spektru neformalne edukacije. Nefiks tako omogućuje sticanje znanja i iskustava potrebnih kod kasnijeg unosa u evropski CV. Nefiks, dakle, služi sistematičnom prikupljanju informacija o neformalnoj edukaciji u dužem vremenskom razdoblju. Sticanje iskustava pojedinca može započeti već od 14. godine života. CV obično napišemo onda kada prvi put tražimo posao ili se kandidujemo na neku funkciju. U nekom smislu, CV je univerzalni dokument za sve prilike, ali ga u specifičnim prilikama možemo prilagoditi nameni.

Dodatni elementi promocije i prepoznavanja neformalnog obrazovanja kao životnog stila obogaćuju koncept Europass i utiču na područje motivisanja

7. Alenka Petek, Vildana Sulić - HU HU, SOVE SO TU!!! Nefiks in zaposlovanje mladih - zbornik

8. Center RS za poklicno usposabljanje, Kaj je Europass?

sveživotnog i sveobuhvatnog učenja.⁸ Dodatne informacije <http://www.cpi.si>.

U Sloveniji postoji mnogo omladinskih centara i omladinskih organizacija koje rade sa mladima na području neformalnog obrazovanja i osnaživanja mladih da stiču veštine, potrebne za buduće zapošljavanje. Kao što vidite, odabrala sam samo nekoliko primera koji imaju perspektivu i koje je moguće i dalje razvijati u još kvalitetnije programe za mlade. Mladi mogu beležiti svoja iskustva sa neformalnim obrazovanjem i tako voditi dnevnik o tome šta su sve radili, i možda to iskoristiti kao referencu kod poslodavaca ili za to da sami shvate šta bi želeli i mogli da rade u budućnosti.

Za kraj

Mladima je potrebno omogućiti kreativno okruženje koje je u svojoj biti tolerantno prema različitostima i otvoreno za nove ideje. Zajedno sa time moramo vrednovati značaj i efikasnost formalnog i neformalnog obrazovanja. Treba razmisliti o obrascima koje nosimo iz detinjstva – da moramo nakon osnovnog školskog obrazovanja direktno u srednju školu i onda na fakultet, i da ćemo nakon toga sigurno dobiti stalan posao.

Slovenački proces obrazovanja vremenski je predugačak i nefleksibilan, i zato su potrebne promene u formalnom obrazovanju i rad na boljem prepoznavanju neformalnog obrazovanja. U tom smislu od izuzetno značaja je fleksibilnost procesa obrazovanja. Na osnovu ažurnog praćenja situacije na tržištu rada, naročito sa aspekta ponude i potražnje radne snage, treba pravilno prilagoditi broj učenika koji se upisuju u obrazovne programe i samu suštinu tih programa, te vršiti aktivnu promociju deficitarnih zanimanja. Veoma je važno sticanje odgovarajućeg radnog iskustva već u toku školovanja, čime mlada osoba postaje zanimljivija poslodavcima i tako ima veće šanse da dođe do posla. To se može postići boljom povezanošću procesa obrazovanja i rada na poslu za koji se osoba obrazuje. U tu svrhu, potrebno je bolje povezati poslodavce i mlade koji se školuju, jer su poslodavci oni koji mladima mogu pomoći da steknu iskustvo i pružiti im povratnu poruku.

Moramo otvoriti vrata drugačijim pristupima, moramo uneti više praktičnog iskustva, tolerancije i stvoriti dobre uslove za razvoj kreativnog društva. Omladinu treba naučiti veštini i znanju koje će im olakšati snalaženje na tržištu rada i pomoći da prepoznaju svoje kvalitete.⁹

Tokom obrazovanja treba više pažnje obratiti na komunikacijske veštine, grupni rad i informisanost, kako bi se postigla veća konkurentnost individue na tržištu rada. Mlade moramo informisati o različitim mogućnostima uključivanja u različite institucije i interesne delatnosti. Treba ih podržati u izgradnji samopouzdanja i

9. *Martina Trbanc - Mladi na preходу in njihova zaposljivost v sodobni družbah - zbornik*

dopustiti im da prave greške. Sve ovo iziskuje razvijanje i postavljanje standarda za kvalitetne institucije koje rade sa mladima. Potrebna je institucionalna mreža kako u sferi države tako i u sferi civilnog društva. Nije samo formalno obrazovanje ono koje vredi, neophodna je saradnja između formalnog i neformalnog obrazovanja i prepoznavanje kvaliteta neformalne »škole«, i u periodu odrastanja i u godinama kada će ti mladi preuzimati odgovorna mesta u društvu.

O Grupi "Hajde da..."

Oснаživanje pojedinca/ke da razvija svoje potencijale, ostvaruje skladnije odnose sa drugima i drugačijima i aktivno učestvuje u stvaranju humanijeg društva.

Misija Grupe "Hajde da..."

Grupa "Hajde da..." počela je sa radom aprila 1999, kao inicijativa grupe studenata psihologije sa ciljem da svoja profesionalna znanja iskoriste u rešavanju društvenih problema. Grupa je formalno registrovana kao nevladina organizacija (NVO) u novembru iste godine.

Tokom prvih pet godina rada, Grupa "Hajde da..." je postigla značajne rezultate u promociji neformalnog obrazovanja, razvoja mirovno-obrazovnih programa, unapređenju kvaliteta treninga i rada sa mladima u našoj zemlji.

Možemo reći da smo u ovom periodu uspeli da ostvarimo većinu ciljeva postavljenih na početku našeg rada. Ipak, postoji još mnogo stvari koje treba uraditi da bi ostvarili našu **VIZIJU**- *Društvo koje uvažava ljudsko dostojanstvo i podržava razvoj slobodnog/e, odgovornog/e i aktivnog pojedinca/ke.*

Strateški ciljevi za period 2004-2007. godine:

1. Podrška mladim ljudima da postanu aktivni građani kroz neformalno obrazovanje, javno zastupanje, umrežavanje i priključivanje evropskim inicijativama.
2. Aktivan i kontinuiran doprinos izgradnji mira i humanijeg društva kroz mirovno obrazovanje, interkulturalno učenje i promociju ljudskih prava.
3. Osnaživanje pojedinaca da razviju svoje lične potencijale i kvalitetne međuljudske odnose kroz psihosocijalni i savetodavni rad.
4. Afirmacija neformalnog obrazovanja kroz implementaciju trening programa i njihovu promociju na nacionalnom, regionalnom i evropskom nivou.
5. Promocija vrednosti civilnog društva kroz multimedijalnu produkciju i izdavaštvo.
6. Kreiranje strategije i programa samoodrživosti i razvoja ljudskih resursa grupe.

Za više informacija o aktivnostima, kontaktirajte Grupu "Hajde da...":

Grupa "Hajde da..."
Resavska 21, 11000 Belgrade
Serbia and Montenegro
Tel: ++381 11 33 43 820, 32 30 474
E-mail: hajdeda@eunet.yu
Website: www.hajdeda.org.yu

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37. 018. 48 (082)

371. 14 (082)

NEFORMALNO obrazovanje u Evropi : korak
ka prepoznavanju neformalnog obrazovanja u
SCG / [urednik Darko Marković ; prevod sa
engleskog Sanja Marković ... et al.] . -
Beograd : Grupa Hajde da ..., 2005
(Beograd : Excelsior). - 70 str. :

Tiraž 1.000. - Napomene uz tekst. -
Bibliografija uz većinu radova.

ISBN 86-904249-6-2

1. Марковић, Дарко

а) Неформално образовање - Зборници

COBISS. SR - ID 125015308